

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
CYRILOMETODĚJSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Katedra církevních dějin a dějin křesťanského umění

Obor: Teologické nauky

***Existuje analogie mezi židovskými a křesťanskými
Velikonocemi?***

Bakalářská práce

Vedoucí práce: prof. PhDr. Miloslav Pojsl

Olomouc 2013

Autor: Jindřiška Hrdá

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a použila jsem přitom jen uvedené prameny a literaturu.

V Kroměříži dne 3. listopadu 2013

Jindřiška Hrdá

ABSTRAKT

Práce srovnává dvě historické události, které předznamenaly oslavu židovské Paschy i křesťanských Velikonoc a zdánlivě se jeví jako zcela odlišné. Zabývá se historickou i teologickou exegezí svátku, dále společnou symbolikou, hledá analogii, ale nepřehlíží ani rozdíly. Zkoumá podrobněji události exodu z Egypta, zabývá se i současnou oslavou v židovské tradici, ale vrací se též do doby počátku našeho letopočtu, kdy slavil své poslední Velikonoce Ježíš. Práce hledá nejen původ oslav hodu beránka a nekvašených chlebů, ale srovnává např. i životní příběhy Mojžíše a Ježíše Krista. Jde o dva odlišné biblické příběhy a dvě vzdálené historické etapy, které od sebe dělí cca 1300 let. Autorka si všímá také společných symbolů v raně křesťanské ikonografii a umění, které potvrzují analogii, propojenost a samotný původ křesťanských Velikonoc a jejich návaznost na židovskou Paschu.

Klíčová slova: exodus z Egypta, Pascha, slavnost hodu beránka a nekvašených chlebů, analogie symbolů, analogie biblických postav, raně křesťanské umění a ikonopisectví, dobové pozadí křesťanských Velikonoc.

ABSTRACT

The work compares two historical events that marked the celebration of the Jewish Passover and Christian Easter and seemingly appears to be quite different. It deals with the historical and theological exegesis feast, collectively, symbolism, looking for an analogy, but it does not condone differences as well. It Examines more in detail the events of the exodus from Egypt, it also concerns the contemporary celebration of the Jewish tradition, but also returns until early AD, when Jesus celebrated his last Easter. The work seeks not only the origin of the celebration of Passover and Unleavened Bread, but compares for example the life stories of Moses and Jesus Christ. These are two different biblical stories and two distant historical periods, which are separated by about 1300 years. The author takes notes a common symbol in early Christian iconography and art, which confirms the analogy, connectivity and even the origin of the Christian Easter and their connection to the Jewish Passover.

Keywords: exodus from Egypt, Passover, celebration of Passover and Unleavened Bread, analogies symbols and biblical figures, early Christian art and iconography, historical background Christian Easter.

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucímu práce, prof. PhDr. Miloslavu Pojslovi za metodické vedení, cenné rady, konzultace a připomínky. Poděkování náleží i synovi Adamovi Hrdému, za jeho pomoc při úpravě textu a příloh. S velkou vděčností chci ocenit i ochotu řádové sestry Františky (Mgr. Marie Šmajstrlové), která mi umožnila přístup do klášterní knihovny v Kroměříži, a to po celou dobu studia.

OBSAH

ÚVOD	6
1 TEORETICKÁ VÝCHODISKA	9
2 JEDNOTA ŽIDOVSKÉ A KŘEŠŤANSKÉ BIBLE	10
3 EXODUS, UDÁLOST V ŽIDOVSKÝCH DĚJINÁCH	13
4 PŮVOD ŽIDOVSKÉ PASCHY VE STARÉ SMLOUVĚ	17
4.1 Biblické odkazy na Pesach - pokyny k dodržování svátku	19
4.2 Původ židovské Paschy	21
4.3 Rozdílný židovský a křesťanský kalendář	22
4.4 Průběh oslav pesachových dnů v současné židovské tradici	24
5 ANALOGIE SYMBOLŮ	27
5.1 Symbol krve a krev smlouvy	29
5.2 Symbol beránka a Dobrého pastýře	31
5.3 Symbolika ryby, rybáře, Jonáše	34
5.4 Symbolika vinné révy, vína, vinice	36
6 ANALOGIE BIBLICKÝCH POSTAV	37
6.1 Trpící služebník	37
6.2 Analogie Mojžíš – Ježíš	39
7 VELIKONOCE PRVNÍCH KŘEŠŤANŮ	41
7.1 Dějinné pozadí novozákonních Velikonoc, zařazení Ježíšova příběhu	41
7.2 Průběh oslav Velikonoc v raně křesťanské církvi	43
8 SHRNUŤÍ	45
ZÁVĚR	47
BIBLIOGRAFIE	49
Prameny	49
Literatura	49
Obrazová dokumentace	51
PŘÍLOHY	52

ÚVOD

Cílem mé práce je vyhledání propojenosti, vnitřní souvislosti, analogie obou svátků Velikonoc v židovské a následně v raně křesťanské tradici. O původu židovské Paschy vypovídá bohaté svědectví Starého zákona, na což navázala církev křesťanů svými zvyky a způsobem slavení. Oslava hodu beránka i svátky nekvašených chlebů, to vše vychází z konkrétní historické události zachycené v biblických textech. Hlavním důvěryhodným pramenem mi proto bude především Písmo svaté, ale i další doporučená literatura, která hodnověrně popisuje tyto ústřední události židovského a křesťanského náboženství.

Mým osobním záměrem je učinit pokus o zpětnou reflexi křesťanské víry a vyhledat některé možné analogie ve dvou historicky nestejnorodých událostech. Cílem není shromáždit veškeré dostupné informace, avšak ráda bych využila nových poznatků z teologického studia k hlubšímu pohledu. Oba příběhy Velikonoc byly již dávno a mnohokrát převyprávěny v obou tradicích a měly veliký dopad na kulturní, duchovní, etický i sociologický vývoj západní civilizace. Dodnes je velikonočními událostmi ovlivněno svěcení soboty u Židů a také neděle, která je dnem vzkříšení v křesťanském prostředí.

Počítám také s určitým *předporozuměním* a *novočtením* těchto událostí, které by mi mohly přinést novou inspiraci. Moje práce vychází z předpokladu, že význam i současná struktura slavení křesťanských Velikonoc nám je již všeobecně známa. Spíše se tedy chci zaměřit na původ a slavení židovské Paschy a hledat analogii a souvztažnost s židovskou tradicí, v jejímž prostředí se odehrála samotná Pascha Ježíšova, tedy první Velikonoce křesťanů. Tento pohled je nám částečně zahalen, mnohdy opomenut a máme tendenci jej přehlížet. Evropská civilizace je propojena s křesťanstvím, byly to přece největší svátky našich předků v samotné církevní tradici. Tématika se objevila ve vesnických románech Boženy Němcové, Aloise Jiráska, Františka Palackého či Ivana Olbrachta. Příběhy starozákonních postav byly např. námětem holandské malby a vidíme je ve všech světových obrazárnách, v kostelech, v muzeích, na zámcích a v galeriích, jsme jimi prostě obklopeni. Jak judaismus, tak křesťanství nepochybně ovlivnilo evropské myšlení, což se odrazilo zajisté v celé západní kultuře.

Dvě biblické události, které se zpočátku jeví jako zcela nestejnorodé, oddělené časovým úsekem cca 1250 let, jsem se rozhodla porovnat také proto, že se staly jádrem v obou později od sebe oddělených tradicích, židovské a křesťanské. Dodnes jsou velikonoční

svátky ústředním zdrojem Božího zjevení, pramenem víry a neustálou anamnézí těchto událostí.

Další mojí osobní motivací by mohl být zájem o židovské dějiny a kulturu. V naší zemi má více jak dvacetiletou tradici dialog křesťanů a Židů, který se zájmem sleduji, neboť mi přináší inspiraci. Snaha o odstranění vzájemných předsudků se týká poznávání historie, tradice, zvyklostí i náboženského myšlení a svátků.

Celé dějiny spásy jsou zakořeněny v židovské kultuře a tradici, která nás může i dnes obohatit. Dvě události Velikonoc probíhaly v průběhu dějin, ne mimo ně. A právě v těchto dějinách se otevřela cesta ke spáse i nám, křesťanům. Abychom pochopili přítomnost, je dobré přiblížit si minulost a zjistit, jak věci vznikaly. Dívat se do minulosti znamená pro teologa odhalit též něco odlišného a poučit se, proto se snažím hlasu minulosti naslouchat s úctou. Práce si klade za cíl nalézt podobnost, nikoli přesné řešení. Analogie nám umožňuje věci objasnit, je nástrojem poznání, metodou heuristickou, je nezbytná pro naše chápání a hlubší porozumění situaci. Neznalost židovského prostředí či tradice, pokud se nám jeví zamlženě, lze srozumitelněji vysvětlit právě díky této pomocné metodě.

Cílem každého interpreta je sdělovat pravdivě poselství Bible. To bylo jistě i záměrem vědecké exegeze Písma svatého. Proto se znovu, hlouběji a vytrvaleji vracím k jeho systematickému studiu, abych vnímala pravdu oslavy Velikonoc v době života Ježíšova v co nejširším kontextu, nejen z pohledu předobrazů a typologie Staré smlouvy, ale i z pohledu zaslíbení a naplněných proroctví v dějinách spásy a např. hledáním společné symboliky velikonočních svátků. K interpretaci Písma i tradice slavení v židovském prostředí čerpám též z literatury židovské (rabínské). Ježíš přece v tomto etniku vyrůstal, narodil se pod Zákonem, byl obřezán a dodržoval židovské svátky.

V prvních kapitolách se věnuji jednotě sv. Písem Starého a Nového zákona, což je pro mne částečně teoretické východisko, odůvodněné v církevních dokumentech. Dále zmiňuji události exodu z Egypta, kde hledám původ oslav židovské Paschy a opírám se též o biblické pokyny k jejímu slavení. Ve čtvrté kapitole se zabývám současnou tradicí oslav v židovském prostředí, přípravou a samotným průběhem pesachových dnů, především tzv. sederovým večerem a symbolikou jídel na stole o Velké noci. Vysvětluji též rozdílnou dobu slavení v křesťanské tradici způsobenou odlišným kalendářem svátků. Poněvadž v mé práci má vše směřovat k vyhledávání analogií, propojeností a souvislostí, rozhodla jsem se rozebrat alespoň některé společné paschální symboly. Právě analogie symbolů by se mohla stát jakýmsi

mostem vnímání souvztažnosti obou událostí Velikonoc a pomoci podkrýt Boží záměr v tajemném plánu spásy. Paschální symbolikou se zabývám v kapitole páté. Projevila se také v raně křesťanské ikonografii a umění, nalezneme ji např. v římských katakombách, ale i ztvárněnou na mozaikách interiérů bazilik, kostelů či na freskách významných křesťanských památných míst. Z této bohaté symboliky popisují např. poslední večeři, obětního beránka, symbol pastýře, vinice a vinného kmene, ryby a Jonáše.

V kapitole šesté se zabývám srovnáním vůdčích postav, které jsou spojeny s dramatem dvojích Velikonoc, analogií příběhů Mojžíše a Ježíše Krista. Sedmou kapitolu věnuji historickému pozadí Kristovy Paschy v době počátků církve a způsobu slavení velikonočních svátků v prvních staletích křesťanské éry.

Pro své studium využívám autority pramenů, dokumentů učitelského úřadu církve, ale i monografie významných osobností a teologů, také biblické a teologické slovníky. Pro stanovení shody či rozdílnosti uplatňuji i metodu komparace. Samozřejmě alespoň základní exegetické, teologické a historické studium událostí dvojího pohledu na Velikonoce zde bude předpokladem.

Proč se vlastně zajímat o židovský kalendář svátků? Stěží bychom mohli vnímat jakoukoli postavu Bible bez jejího vlastního příběhu. Příběh Ježíše Krista končí a vrcholí v době konání židovské Paschy, židovskými Velikonocemi. Zde ovšem začíná ústřední událost Velikonoc křesťanských a také osobní událost významná pro každého z nás. Proto jsem si z židovského kalendáře svátků vybrala právě tento stěžejní svátek spojující obě tradice.

Předpokládám, že co se nám v počátku jeví jako neznámé a nesrozumitelné, lze pomocí analogie alespoň částečně objasnit.

1 TEORETICKÁ VÝCHODISKA

Analogie je sama o sobě pomocná metoda, která má spíše charakter pravděpodobnosti mezi netotožnými objekty. Nejde tedy o hledání důkazů, ale pravděpodobné shody, podoby a propojenosti. Analogie značí shodu vztahů a správný poměr (latinsky: *proportio*). Jde o srovnávání dvou různých objektů na základě částečně společných znaků. Analogie byla rozpoznána jako podstatný prvek biblické hermeneutiky vůbec. Strukturní analogie významně přispěla k hermeneutické reflexi starozákonních textů z křesťanského pohledu. Vychází z tradičně typologického myšlení, z existenciální typologie. „*Základem typologického myšlení obecně je uchopení Starého zákona jako protějšku Nového zákona, jinými slovy myšlenka, že propojení obou spočívá na prvcích, které si vzájemně odpovídají, na analogiích.*“¹

Typologická četba se snažila nalézt strukturní analogie, analogické situace mezi Starým a Novým zákonem. Dnes za pomoci reflexe naší víry můžeme z pohledu novozákonní skutečnosti zkoumat starozákonní zjevení. Jde tedy o teologicky možné a legitimní východisko. Není ho třeba zužovat pouze na zaslíbení a naplnění, ale jde především o hloubku poznání, které nám umožňuje samotná víra v Krista. Díky této souvztažnosti jsou křesťané schopni nacházet i ve Starém zákoně důvod a podstatu své víry.

---

¹ DOHMEN, STEMBERGER. *Hermeneutika židovské Bible*, str. 237.

2 JEDNOTA ŽIDOVSKÉ A KŘESŤANSKÉ BIBLE

Písmo svaté bylo sepsáno s vědomím určité prorocké perspektivy. Svatá Písma také počítají s nepřerušenu kontinuitou v dějinách spásy. Typologická interpretace Bible propojuje věci minulé a budoucí: *„Raná církev vyznává, že Bůh se nezjevil pouze nebo poprvé v Ježíši Kristu, ale nejdříve v Izraeli. To znamená, že historicky, časově i teologicky má prioritu národ izraelský – má přednostní postavení. Církev hovoří o tzv. předsazení. Analogicky tedy Starý zákon vymezuje prostor pro Nový zákon. Jde o židovský původ křesťanství či o židovský aspekt.“*²

Christologická perspektiva a interpretace Starého zákona je důležitá především pro zpětnou reflexi křesťanské víry, ale též pro každý pokus vykládat Písmo bez znalosti historického pozadí dějin spásy v celém jeho kontextu. Vždyť jenom za naplněným proroctvím Starého zákona stojí mnoho důkazů naší víry. Schéma zaslíbení a naplnění vystihuje vztah mezi Starým a Novým zákonem. Kontinuita spočívá v nepostradatelnosti Starého zákona jako východiska k porozumění Novému zákonu: *„Nejrozličnější křesťanské hermeneutické přístupy potvrzují, že christologická interpretace hrála v křesťanství významnou roli.“*³

Není mým cílem zabývat se dějinami biblické interpretace. Jednotlivé biblické události však nedávají smysl, pokud nejsou nahlíženy v kontextu dějin jako celku od stvoření až k jeho dovršení. Proto mohou křesťané čerpat i z tradičních židovských výkladů. Je ovšem třeba, aby si byl člověk vědom kontinuity, ale i diskontinuity mezi Starým a Novým zákonem.

Dějiny spásy jsou ovlivněny dvojí zdánlivě odlišnou oslavou Velikonoc. Starozákonní Pascha židovská je odlišnou historickou událostí a vytvořila se kolem ní tradice, kultura, zvyky a slavnosti související s náboženstvím Židů. Zdánlivě z naprosto odlišného Božího zjevení vychází tradice křesťanských Velikonoc. Obě události od sebe dělí cca 13. stol. Existuje nějaká podobnost, propojenost, shodné znaky, analogie těchto událostí? Vždyť dvojí Velikonoce symbolizují dvě odlišné smlouvy a jsou spojeny s odlišnými příběhy i postavami. Je vůbec možný vzájemný dialog mezi starozákonní událostí a novozákonním Božím zjevením? Souvisí spolu tyto dvojí Velikonoce?

---

² DOHMEN, STEMBERGER. *Hermeneutika židovské Bible*, str. 199,

³ *tamtéž*, str. 222.

Vycházím z toho, že křesťanská Bible je dvoudílná a Nový zákon navazuje na svatá Písma Starého zákona. Na jedné straně jde o dvojí hermeneutiku, na straně druhé svůj plný smysl získává Písmo Starého zákona až v zákoně Novém. Věřoučná konstituce II. vatikánského koncilu o Božím zjevení „*Dei verbum*“ vytyčila jasně jako princip teologické exegeze jednotu celého Písma.⁴

Plnost smyslu velikonočního tajemství můžeme vidět v celkovém kontextu biblických událostí, jak je zachycují oba zákony: „*Tato plnost smyslu zakládá mezi Novým a Starým zákonem trojí vztah: kontinuity, diskontinuity a pokroku*“.⁵ Nový zákon uznává autoritu židovských Písem. Vždyť právě v nich byly události novozákonního zjevení předpovězeny a zaslíbeny. Nelze ale popřít ani diskontinuitu. V písmech Nového zákona mnoho prvků ztrácí smysl. Oběti zvířat, obřizka, služba lidského velekněze, vyvolenost jediného národa atd. Pokrokem jsou naplněná zaslíbení, narození Spasitele, jeho smrt a vzkříšení, darovaná svoboda Božích dětí. „*Celou řadu zaslíbení daných Bohem ve Starém zákoně reinterpretuje Nový zákon ve světle Ježíše Krista*“.⁶ Dokument hovoří o zaslíbení a následném dovršení Božího zjevení v budoucnosti. Jde tedy o duchovní i eschatologický přesah, toho jsem si vědoma.

Ráda bych především lépe porozuměla židovské náboženské tradici spojené s Paschou a nechala se jí inspirovat. V Písmu spolu řada textů souvisí, ale nejsou řazeny jako systematická četba. Také s Paschou souvisí množství narativních i poetických textů rozptýlených v Bibli. Tím je vše výjimečné. Boží zjevení i celý zákon je proložen příběhy lidí a ti se stávají Hospodinovými svědky. Četba Písma v celém jeho kontextu umožňuje vidět vystoupení Ježíše Krista srozumitelněji. Celý jeho životní příběh bez znalosti starozákonních textů nelze ani správně pochopit, natož interpretovat.⁷ „*Díky své autoritě jako slovo Boží se Bible Izraele spíše stává pilířem zvěsti o Kristu*“.⁸ „*Dvoudílná Bible tedy zdaleka není jen sbírkou spisů. Je výsadním svědectvím křesťanské identity, protože postihuje dějinné kořeny a hermeneutický horizont křesťanství*“.⁹

Dokumenty II. vatikánského koncilu, konkrétně věroučná konstituce o Božím zjevení „*Dei verbum*“, také podtrhují význam starozákonních textů pro křesťany: „*Plán spásy ve*

⁴ Dokumenty II. vatikánského koncilu, Věřoučná konstituce o Božím zjevení *Dei verbum*, str. 101-124,

⁵ Papežská biblická komise: *Židovský národ a jeho svatá písma v křesťanské Bibli*, str. 105,

⁶ *tamtéž*, str. 92,

⁷ DOHMEN, STEMBERGER. *Hermeneutika židovské Bible*, str. 178,

⁸ *tamtéž*, str. 179,

⁹ *tamtéž*, str. 202.

*Starém zákoně byl zaměřen především k tomu, aby připravoval, prorocky ohlašoval (srov. Lk 24,44; Jan 5,39; 1Petr 1,10) a různými předobrazy naznačoval (sr. 1Kor 10,11) příchod Krista, vykupitele světa, a příchod mesiášského království.*¹⁰

Poměr mezi Starým a Novým zákonem je možno správně chápat na základě kruhového schématu, vzájemného prostupování, dedukce a indukce. Kontinuita je možná s vědomím přesahu zjevení Nového zákona nad Starým zákonem.¹¹ „Analogicky platí, že také novozákonní zjevení nevyhnutelně staví na onom starozákonním, bez něhož by bylo nesrozumitelné. Starozákonní zjevení je otevřené a volá po svém naplnění a ospravedlnění.“¹²

Bible si často nárokuje dvojí způsob čtení. Starý zákon lze číst i bez křesťanské interpretace. Následně jej můžeme číst z perspektivy Nového zákona. Jde o princip „dvojího čtení“. Bible jako celek obsahuje dvojí dějiny spásy.¹³ Pospíšil upozorňuje na to, že příběh je možno správně chápat jedině v okamžiku, kdy se dovrší. Nový zákon dovršuje a překonává ten Starý.¹⁴ Autor hovoří také o tzv. „novočtení“ (relektuře), kdy až ve světle poznání Ježíše Krista znovu čteme a vracíme se ke Starému zákonu.¹⁵

Také bývalý papež ve svých monografiích často upozorňuje na to, že není možné, aby se křesťanství oprostilo od svědectví Starého zákona. Nelze zavrhnout Mojžíše a Proroky. Ježíšovo poselství má své kořeny ve Starém zákoně. Samotné události Ježíšova života souvisí s židovským kalendářem svátků. Ty vychází z praxe přírodního náboženství semitů a postupně získávají své naplnění.¹⁶

V podobném duchu hovoří např. profesorka Drexlerová, která se v našem prostředí zabývá vztahem křesťanství a judaismu: „Velikonoce slaví křesťané i Židé. Židé slaví historické Velikonoce s pohledem upjatým do budoucnosti, křesťané slaví Velikonoce naplněné ve smrti a zmrtvýchvstání Krista, přestože stále očekávají konečné dovršení“.¹⁷

---

¹⁰ Dokumenty II. vatikánského koncilu, Věroučná konstituce o Božím zjevení *Dei verbum*, kp. 4., čl. 15, str. 117,

¹¹ POSPÍŠIL. *Hermeneutika mysteria*, str. 133,

¹² POSPÍŠIL. *Jako v nebi, tak i na zemi*, str. 107,

¹³ *tamtéž*, str. 128,

¹⁴ *tamtéž*, str. 186,

¹⁵ POSPÍŠIL. *Hermeneutika mysteria*, str. 133,

¹⁶ BENEDIKT XVI. *Ježíš Nazaretský I*, str. 93,

¹⁷ DREXLEROVÁ. *Jákob a Ezau na cestě k smíření: dějiny židovsko-křesťanských vztahů*, str. 163.

3 EXODUS, UDÁLOST V ŽIDOVSKÝCH DĚJINÁCH

„Mojžiš řekl lidu: Pamatujte na tento den, kdy jste vyšli z Egypta, z domu otroctví. Hospodin vás odtud vyvedl pevnou rukou. Proto se nesmí jíst nic kvašeného. Vycházíte dnes, v měsíci avivu.“

(Ex 13, 3-4)

V životě lidu Staré smlouvy byl exodus významnou událostí vykoupení. Dodnes má tento Boží čin ústřední význam v dějinách světového židovstva. Oslava svátku Pesach vždy znovu vypravuje příběh o vysvobození z egyptského útlaku. Exodus (z řeckého Éxodos) značí východ, odchod, přechod neboli překročení. Historická událost je popsána v Bibli (Ex 12.kp), a pro věřící Židy má dodnes základní povahu, povolání k samostatné svobodné existenci, kdy Hospodin zachraňuje svůj lid pro sebe. Z otroků se stávají svobodné děti Boží, Izrael stojí pod jedinečnou ochranou svého Pána, celý příběh je tedy radostnou zvěstí o Boží lásce a záchraně.¹⁸

Slovník teologických pojmů podobně vysvětluje, že jde o východ, odchod a osvobození z egyptského otroctví pod vedením Mojžíše. Jedná se o historickou událost a zkušenost, která nesmazatelně poznamenala víru lidu Izraele.¹⁹ Podobně se vyjadřuje např. Alžběta Drexlerová: *„Exodus představuje zkušenost spásy a vysvobození. Začátek cesty k naplnění Božího plánu a jeho dovršení v Kristu.“*²⁰

Vysvobození z egyptského zajetí a uzavření smlouvy na Sinaji tvoří neoddělitelnou jednotu židovského vyznání. Zmíněné události jsou v judaismu každoročně připomínány a slaveny, podle Božího příkazu (např. Dt 16,1-4). Jde o základní komponenty židovského náboženství při slavení Paschy, ale i sabatu každý týden. Součástí velikonoční večeře v židovském prostředí je vyprávění příběhu o východu z Egypta. Rozebírá se příběh o Velké noci, která byla nocí přechodu a znamenala skutečné fyzické vykoupení zotročeného národa. *„Zvěst o vysvobození Hospodinem, o vyvedení z Egypta dovršeném přechodem přes Rákosové moře, je jádrem víry izraelského lidu a základním prvkem jeho vyznání.“*²¹

¹⁸ BIČ. *Výklady ke Starému zákonu*, str. 267,

¹⁹ PETROSILLO. *Křesťanství od A do Z*, str. 55,

²⁰ DREXLEROVÁ. *Jákoab a Ezau na cestě k smíření*, str. 158,

²¹ BIČ. *Výklady ke Starému zákonu: Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium*, str. 251.

Události exodu, k nimž se počítá desátá rána na Egyptany (znamenající smrt prvorozených), dále slavnost hodu beránka a nekvašených chlebů v Egyptě, ale i přechod přes Rákosové moře, putování pouští, darování Desatera na Sinaji (Chorébu) a uzavření smlouvy s vyvoleným národem, tvoří jádro jarního svátku Pesach, nejstaršího poutního svátku v židovské historii. Vyvedení Izraele z otroctví na svobodu je dovršeno vydáním Zákona a smlouvou Hospodinovou. Jedině v tom nabývá celý exodus smyslu, nejde tedy jen o nějaký útěk z Egypta.²²

Starý zákon nám podává svědectví o této nadpřirozené záchraně zotročených Hebrejů v Egyptě a je jediným pramenem těchto událostí, svědectvím o zformování Božího lidu jako národa. Celý příběh je přerušen ustanovením jedné z nejvýznamnějších izraelských slavností, hodem velikonočního beránka. Přiznání se věřících Židů k velkým Hospodinovým spásitelským činům neznámá vnímat exodus pouze jako nějakou historickou událost, kterou je třeba připomínat, ale jde současně o společné vyznání víry Izraele (malého historického kréda). Jedná se o výpověď víry lidu Izraele (sr. Ex 12,26-27; Dt 26,5-10).²³

Dobu, v níž došlo k exodu, vyvozuje např. Rendtorff²⁴: „Časový rámeček, do něhož tyto prvky tradice dobře zapadají, je dán jmény měst Pitom a Ramesse, souvisejícími s faraómem Ramessem II. (1290-1224 př. Kr.).“ Podle biblické chronologie trval pobyt Hebrejů v Egyptě okolo 430 let (Ex 12,40).²⁵ Hebrejové jako otroci pracovali při výrobě cihel a výstavbě měst. Ramesse II. byl velkým stavitelem a panovníkem devatenácté dynastie Nové říše. Je ale také možné, že exodus se odehrál až za dalšího faraona Merneptaha. Každopádně však proběhl ve 13. stol. př. Kr. a skončil do roku 1225 př. Kr. Určité důkazy nám může poskytnout Bible (1K 6,1; Soudců 11,26). Mnozí badatelé poukazují na 18. dynastii, která z Egypta vytvořila světovou velmoc, kdy farao usiloval o náboženskou reformu a projevil velké úsilí zavést v říši monoteismus, i když kult jediného boha Atona neuspěl.²⁶

Současná archeologie a výzkum nám pomáhají dokreslit obraz starověké civilizace, která ve své době patřila k nejstarším a nejdelším a jejíž kultura i náboženství bylo zaměřeno na přípravu k posmrtnému životu. Již staří Egypťané hledali smysl života i lidské existence a věřili, že současné bytí je pouhou přípravou na život posmrtný. Pyramidy v Gize poutají

---

²² BIČ. *Výklady ke Starému zákonu: Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium*, str. 245,

²³ *tamtéž*, str. 239,

²⁴ RENDTOFF. *Hebrejská bible a dějiny: úvod do starozákonní literatury*, str. 33,

²⁵ *pozn.*: tuto skutečnost potvrzuje i historik Johnson v publikaci *Dějiny židovského národa*, str. 36,

²⁶ *pozn.*: je ovšem diskutabilní, zda toto úsilí o změnu uctívání vyvolalo přítomnost Hebrejů v Egyptě.

pozornost celého světa dodnes a naděje na nesmrtelnost se odráží v jejich velikosti a tajemstvích. Jediné ze sedmi divů světa stále stojí na svých místech, jako němí svědkové zašlých časů.²⁷ Světovou pozornost získal např. objev Tutanchamonovy hrobky v roce 1922, šlo o jediný neporušený hrob („*Tutanchamon*“ značí: „*Amon dává život*“). Král Egypta, farao, byl pro celý národ vtělením boha, zaručoval život, rozkvět a růst. Prvorození synové byli pokračovatelé otcova poslání. Tudíž poslední znamení (rána zmíněná v Bibli), která postihla všechno prvorozené v Egyptě, dosvědčila, že farao je zbaven své moci a nepřináší již svému lidu požehnání, nýbrž zkázu a smrt.²⁸

Pobyt Hebrejů v egyptském zajetí není pokládán za samostatnou epochu izraelských dějin. Egypt spíše dodnes Židům připomíná čas poroby a touhu po osvobození. V centru dění stojí Mojžíš, vůdce lidu a prostředník, který se přimlouvá za celý národ. Drama začíná již dobou Mojžíšova narození, kam spadá vraždění novorozených hebrejských chlapců, pokračuje vzděláním a výchovou na dvoře faraona, útekem do Midjánu a povoláním Mojžíše jako Božího služebníka. Následuje střetnutí s novým faraonem a pověstných deset egyptských ran až po pobití prvorozených. Vyvedení Izraele začíná oslavou hodů beránka, což rozebírám v dalším oddílu. Samotná Pascha, ta je spojena s desátou ranou na Egypt a končí přechodem přes Rákosové moře (Ex 13,17 – 14,31).

Exodus z Egypta nebyl z lidského pohledu možný. Žádný zotročený národ se neosvobodil bez vlastního úsilí a bez boje. Vyvedení Hebrejů na svobodu bylo předurčeno Bohem a uskutečněno Božím zásahem. Zde je možno spatřit analogii k našemu křesťanskému osvobození a vykoupení. Taktéž křesťané jsou vykoupeni ne vlastním úsilím, ale nadpřirozenou Boží mocí. Zde je analogie s naším osobním exodem, přechodem ze smrti do života. Jde o Boží čin a milost, která působí naše ospravedlnění a obnovu. Nejen Izrael, nýbrž i církve chápou exodus jako vysvobození a přechod ze smrti k životu. Teologicky je význam exodu naplněn až v Novém zákoně, o novém exodu hovoří např. evangelista Lukáš v souvislosti s utrpením Páně (Lk 9,31), kdy svou smrtí Ježíš exodus dokončil.²⁹

Židé přichází do Egypta v malém počtu, zmíněno je 70 duší (Gn 46,27). Z Egypta po 430 letech odchází velmi početný národ. Biblický údaj hovoří o cca 600 tisících Izraelitů (Nu 11,21).

---

²⁷ pozn.: již řecký historik Herodotos se snažil vyčíslit množství potřebné pracovní síly při stavbě pyramid,

²⁸ BIČ. *Výklady ke Starému zákonu: Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium*, str. 238,

²⁹ *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona*, str. 65 (předmluva k Exodu).

Současný autor publikací významných židovských svátků, Jan Divecký doplňuje: „*Pesach představuje výrazně národní svátek. Východ z Egypta a darování Tóry určují dva rozhodující momenty, které dodnes formují naše chápání židovství – jeho nacionální a náboženský rozměr.*“³⁰

Někteří vědci však zdůrazňují, že hodnota těchto biblických vyprávění je sporná. Neexistují totiž jiné historické prameny, kromě biblických záznamů a příběhů. Názory jsou protikladné, je ale dosti nepravděpodobné, že by si nějaký lid vybral právě zotročení jako vysvětlení vzniku a formování vlastního národa. Pokud taková tradice existuje, poukazuje logicky na historickou pravdu.

Nová smlouva potvrzuje na mnoha místech, že Ježíš slavil se svými učedníky svátek beránka, jako připomínku vyvedení z Egypta (sr. Lk 22,14-20). Apoštol Pavel vidí zase v přechodu přes moře znamení našeho křtu a v sycení lidu na poušti předobrazy Večeře Páně, Eucharistie (sr. 1K 10,1).³¹

Hovořit tedy o souvislostech, předobrazech, propojenosti a naplnění v průběhu dějin spásy se jeví jako opodstatněné.

---

³⁰ DIVECKÝ. *Židovské svátky*, str. 16,

³¹ *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona*, str.65 (předmluva k Exodu).

4 PŮVOD ŽIDOVSKÉ PASCHY VE STARÉ SMLOUVĚ

Pesach (řecky Pascha), značí „překročení, přechod“, neboť anděl smrti, který v Egyptě usmrtil všechno prvorozené, překročil (pominul) prvorozené Hebrejů.³²

Svátek Pesach je v židovském prostředí každoročně připomínán a je považován za symbol fyzického osvobození člověka. V současné době se řadí ke třem poutním svátkům, z nichž je nejstarší a tudíž prošel mnohými změnami. Je především svátkem překročení, svědectvím exodu z Egypta. Do „předizraelských“ dějin tohoto svátku patří podle pojetí židovských i křesťanských badatelů původní svátek nomádských pasteveckých kmenů, který se pravidelně slavil na jaře. Dalším předstupněm je zemědělský svátek nekvašených chlebů (*macot*), který se pravidelně slavil na začátku první sklizně ječmene (přesnic).³³ Důležitým svátkem se stává Pesach až v zemi Kanaán především v době královské, kdy je svatyně centralizována do Jeruzaléma a tehdy nabývá výrazu poutního svátku i pro všechny Židy žijící v diaspoře. Po zničení chrámu a v době babylonského exilu zůstává Pesach především svátkem rodinným.³⁴ Jde o nejdůležitější svátek pro Židy, později i pro křesťany, neboť Ježíš vyrůstal v židovském etniku, narodil se pod Zákonem, a v době židovských Velikonoc byl ukřižován.³⁵

Svátek Pesach je tedy v židovském prostředí „*Svátkem překročení*“, ale též „*Svátkem nekvašených chlebů*“. Izraelci opustili na Boží pokyn místo svého otroctví tak rychle, že jim nestačilo vykvasit těsto k pečení chleba. Na cestu si vzali pouze pražené moučné placky - macesy. Kvašené potraviny jsou v hebrejštině označeny jako „*chamec*“ a v době velikonočních svátků je přísný zákaz je používat.³⁶

Stará smlouva zaznamenává různé oslavy svátku Pesach. V době putování Sinajskou pouští slavil hod beránka Mojžíš (sr. Nu 9,1-5). Před útokem na Jericho slaví svátek Jozue, nástupce Mojžíšův, ještě na pláních před Jerichem (Joz 5,10-12). Pád Jericha mu otevřel cestu do vnitrozemí. O obsazení Šekemu se Bible nezmiňuje. Historická hodnota vyprávění v knize Jozue je pochybná, dobytí Kanaanu bylo dosaženo údajně v jediném tažení, jsou zde

³² BENEDIKT XVI. *Ježíš Nazaretský II. díl*, str. 210 (pozn.: samotné slovo „pascha“ je aramejsko-řecká obdoba výrazu pesach. Znamená také pominout, ušetřit, přejít či přeskočit. Velikonoce neboli Pascha – překlad Septuaginty z hebrejského pesach. Jde o ústřední náboženskou slavnost židovství),

³³ PRUDKÝ. *Co by měl každý vědět o židovství*, str. 116,

³⁴ *tamtéž*, str. 116,

³⁵ PETROSILLO. *Křesťanství od A do Z*, str. 220,

³⁶ PAVLÁT. *Židé, dějiny a kultura*, str. 124.

nesrovnalosti (sr. Joz 10,40-42). Naopak kniha Soudců líčí separované tažení jednotlivých kmenů, vše ale proběhlo až po Jozuově smrti.³⁷

Jak se postupně vyvíjela oslava Paschy, když byla svatyně již v Jeruzalémě, se lze dočíst na stránkách Starého zákona. Šalomoun již slaví tři poutní svátky (2Pa 8,13). Pesach se soustředí kolem stálé ústřední svatyně a je spíše veřejným obřadem. Další záznam oslavy Paschy lze dohledat také za panování judského krále Chizkijáše (716-687 př. Kr.). Ten provedl rozsáhlou náboženskou reformu asi 20 let po pádu izraelského království (v r. 701 př. Kr.). O velkých oslavách v Jeruzalémě hovoří biblický záznam (2 Pa 30,26). Později, za vlády krále Jóšijáše (640-609 př. Kr.), potomka Menašeho, proběhla oslava Paschy na králův rozkaz spojena s další reformou (621-622 př. Kr.), jak o tom svědčí Bible (sr. 2Kr 23,21-23). Velekněz Chilkijáš nachází v jeruzalémském chrámu knihu Tóry (Zákona). Král Jóšijáš podle ní provádí zákonnou i liturgickou reformu. Všeobecně se soudí, že tato kniha napsaná na základě staletých tradic a zákonů se později stala jádrem *Deuteronomia*.³⁸

Další historický text, který zmiňuje Pesach, je např. u Ezdráše (Ezd 6,19-22). Zmínku o oslavách soustředěných na Chrám nalezneme též u Ezechiela (Ez 45,21-24).

Tradice dala svátku čtyři různá jména:

1. CHAG HAPESACH (*Chag ha-Pesach*) je svátek překročení, souvisí s poslední z deseti egyptských ran. Každá rodina přinesla odpoledne 14. nisanu zvláštní oběť a krví této oběti ochránila příbytky Hebrejů.³⁹ Naopak Hospodinův posel pobil v Egyptě všechno prvorozené včetně dobytka (Ex 12,29).
2. CHAG HAMACOT (*Chag ha-macot*) je svátek macesů (macot), nekvašených chlebů. Zákaz konzumace kvašeného – kynutého pečiva.⁴⁰
3. CHAG HACHERUT (*Chag ha-cherut*) je svátek svobody, osvobození z egyptského otroctví. Z útlaku vstříc svobodě a vykoupení.
4. CHAG HAAVIV (*Chag ha-aviv*) je svátek jara a zralého ječmene, spojuje Pesach se zemědělským rokem, jde o hospodářský charakter svátku.

³⁷ *Atlas univerzálních dějin židovského národa od časů biblických praotců do současnosti*, str. 8,

³⁸ *tamtéž*, str. 8,

³⁹ NEWMAN, SIVAN. *Judaismus od A do Z: slovník pojmů a termínů*, str. 137 (pozn.: oběť pesachového beránka, v judaismu nazvaná korban Pesach),

⁴⁰ *tamtéž*, str. 103 (pozn.: způsob přípravy a pečení macot předepisuje halacha, čas přípravy nesmí překročit 18 minut. Původně se pekly macesy ručně, nyní jsou k dostání v pekárnách, vyrobeny strojově).

4.1 Biblické odkazy na Pesach - pokyny k dodržování svátku

V Bibli je pojmenován měsíc, ve kterém má být svátek každoročně slaven, měsícem avivem (Dt 16,1)⁴¹, jde o měsíc prvních klasů. Průběh svátku Pesach stanovuje Židům též traktát Mišny „*Pesachim*“ a „*pesachová Hagada*“, její dnešní forma je z 10. stol. po Kr.⁴²

Izraelité v každém pokolení slavili hod beránka vždy 14. nisanu a až druhý den jim začala slavnost nekvašených chlebů. Bůh nazývá měsíc aviv začátkem všech měsíců. Již desátého dne tohoto měsíce má být vyhlédnut beránek bez vady, roční samec pro každou rodinu. Rodiny mají beránky opatrovat až do 14. nisanu, kdy jsou navečer rituálně poráženi. Krev obětních zvířat sloužila jako ochrana i jako znamení (Ex 12,13).

Slavnost měla přesně stanovenou dobu a řád, první měsíc jara, doba úplňku, vyhlédnutí beránka bez vady, porážení a pečení na ohni (Ex 12,1-20). Mojžíš dostal pokyn, aby se všechna nadpraží a veřeje izraelských obydlí v Egyptě potřela krví. Lid měl jíst beránka v každé rodině, bylo jej třeba upéct na ohni s hlavou, nohama a s vnitřnostmi, nesměla mu být zlomena žádná kost (Ex 12,46). Již tehdy se pojídaly hořké byliny (*marorim*) a nekvašené chleby macesy (Ex 12,8). Dalším pokynem bylo, aby se jídlo snědlo ve chvatu, s přepásanými bedry, s opánky na nohou a holí v ruce (Ex 12,11).

Co se týká nekvašených chlebů, slavnost v současné době začíná až na druhý den, tedy 15. dne měsíce avivu (nisanu). Po sedm dní mají Židé podle tradice ve všech pokoleních konzumovat pouze tento chléb „poroby“. V současné době začínají a končí oslavy celého týdne slavnostní veřejnou bohoslužbou. Po ní následuje rodinná bohoslužba a sváteční večeře, lze přizvat i hosty. K oslavě patří konkrétní výroky požehnání a modlitby, také „*halelové žalmy*“ (žalmy 113-118 a 136), i jiné písně. Ze zmíněné „*pesachové Hagady*“ čte otec rodiny příběh připomínající již zmíněný odchod z Egypta.⁴³

I další biblické texty zmiňují oslavy hodu beránka 14. dne prvního měsíce a následně slavnost nekvašených chlebů (sr. Nu 28,16). Pesach se postupně stává prvním ze tří poutních svátků, trvá sedm dní a připomíná Židům národní osvobození Izraele. Svátek tedy vzešel z biblických souvislostí. Patří k němu oběť pesachového beránka (*korban Pesach*). Jde také o svátek jara, ten spojuje Pesach se zemědělským cyklem a datem odchodu z Egypta, s novým

⁴¹ pozn.: další biblické odkazy k této události nalezneme např.: Ex 12,14; Ex 34,18; Lv 23,5; Nu 28,16,

⁴² PRUDKÝ. *Co by měl každý vědět o židovství*, str. 118,

⁴³ pozn.: halelové žalmy jsou určeny pro slavnostní příležitosti, především poutní svátky (Pesach, Šavuot a Sukot). „*Hagada*“ značí vyprávění, jedná se o knihu s texty bohoslužebného řádu.

počátkem (aviv – nisan). Pesach je spojen se svátkem nekvašených chlebů, kdy se požívají macesy namísto kynutého chleba.⁴⁴

Křesťanské Velikonoce jako slavnost Ježíšova vzkříšení zachovávají souvislosti s židovským svátkem Pesach. Termín křesťanské Paschy se však každoročně mění vzhledem k odlišnému kalendáři a k nedělnímu cyklu slavení (viz kapitola 4.3). Každopádně lze doložit, že oslavy a oběti v Jeruzalémském chrámu ustaly až při jeho zničení Římany v roce 70 po Kr., takže v době Ježíšově se konaly ještě oběti beránků a součástí oslav byla i domácí slavnostní večeře, na které Kristus ustanovil svoji Poslední večeři.⁴⁵

Existuje nějaká analogie mezi slavnostní sederovou večeří Židů a Večeří Páně? Obě sváteční hostiny jsou zakotveny v Bibli a ustanovení o Eucharistii dokonce vědomě navázalo na pesachové obyčej židovského prostředí. Obě slavnosti mají dialogický charakter a vyžadují liturgický řád. Prošly pochopitelně během staletí svým vývojem. Při obou oslavách si připomínáme události, které se staly, jsou tedy opětovnou anamnézí spasitelné události u společného stolu, společenství oltáře, jsou viditelným znamením budoucího Božího království. Při Večeří Páně se také ve většině křesťanských církví užívá nekvašený chléb.⁴⁶

I když určitou propojenost a souvislost pozorujeme, jsou zde přesto i zjevné rozdíly. Pesach není pro Židy svátostí, víno na stole se popíjí pouze symbolicky a pátý pohár vína při sederové večeři je přichystán též symbolicky pro proroka Eliáše, který má podle židovské tradice teprve přijít. Naopak nové ustanovení při Ježíšově Poslední večeři zajisté značí následný přechod pod „*novou smlouvu*“, kterou Ježíš zpečetil svojí obětí a prolitím svaté krve. Vidíme zde jasný přesah a naplnění, oslavu nového svazku Boha se všemi lidmi. Konečně také křesťané slaví tento svátek každou neděli (oslavou Kristova vzkříšení), nikoli jen na Velikonoce.

---

⁴⁴ NEWMAN, SIVAN. *Judaismus od A do Z: slovník pojmů a termínů*, str. 136-137,

⁴⁵ PRUDKÝ. *Co by měl každý vědět o židovství*, str. 57,

⁴⁶ *tamtéž*, str. 119.

4.2 Původ židovské Paschy

Původem židovské Paschy se zabývá mnoho autorů a křesťanských teologů, mezi nimi např. Miloš Bič: „*Ve velikonoční slavnosti, jak ji dochovalo biblické podání, je sloučeno několik různých složek na sobě nezávislých. K nejstarším patřily jistě obřady pastevců, kteří si chtěli zajistit úspěch a bezpečí, když se na jaře vydávali se svými stády na nová pastviska.*“⁴⁷ Tato starobylá pastevecká slavnost byla nomádského původu. Bič dále vysvětluje: „*Avšak tento starý kultický úkon je nyní naplněn zcela novým a pro Izrael jedinečným obsahem. Stává se znamením Hospodinovy podivuhodné zachraňující a vysvobozující moci.*“⁴⁸ Původně nomádskou tradici představují i svátky nekvašených chlebů, přesnic. Tato zemědělská slavnost zahajovala první sklizeň jarního ječmene. Po usazení Židů v Palestině splynuly zřejmě obě oslavy dohromady.⁴⁹

I další teologové se podrobně zabývají historií a vývojem svátku Pesach, jako původní uvádějí nomádskou kultovní slavnost. Šlo o rodinný svátek, kdy bylo obětováno zvíře a jeho krev byla použita na ochranu příbytku. Až později se stal tento svátek náboženskou oslavou. Byl to Jahve, který vstoupil do dějin izraelského národa. „*To je specifikum izraelských svátků: Jahve je Bůh, který se zjevuje Izraeli ne pouze v přírodním dění, ale i v národních dějinách. Prvky přírodního rituálu jsou proto vsazeny do určité dějinné situace.*“⁵⁰ František Kunetka poznamenává, že i svátek *Macot* byl původně svátkem přírodním. Tyto dvě dříve od sebe oddělené slavnosti byly tedy postupně historizovány a teologizovány.⁵¹

---

⁴⁷ BIČ. *Výklady ke Starému zákonu: Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium*, str. 240,

⁴⁸ *tamtéž*, str. 241,

⁴⁹ *tamtéž*, str. 241,

⁵⁰ KUNETKA. *Budeš se radovat před Hospodinem, svým Bohem: židovský rok a jeho svátky*, str. 20-21,

⁵¹ *tamtéž*, str. 21 (pozn.: dále pak v Ex 12,15-20; Ex 23,15).

4.3 Rozdílný židovský a křesťanský kalendář

„Dbej na měsíc aviv, abys připravil oběť pesachovou Hospodinu, tvému Bohu.“

(Dt 16,1)

Možná budeme překvapeni, že měsíc, jehož dominantním prvkem je Pesach, má tři jména: *nisan*, *aviv* (jaro) a *roš ha – chodašim* (první z měsíců). V průběhu babylonského zajetí získaly měsíce i jiná současná označení. Pojmenování *nisan* si přinesli pro tento měsíc Židé po návratu z babylonského zajetí a je zmíněno např. v knihách Ester a Nehemjáš. *Aviv* naznačuje jarní období, kdy dozrává obilí. Poslední název značí „první z dvanácti měsíců“. Je znám i jako *roš ha – chodašim*, měsíc vykoupení. Svět byl naopak podle židovské tradice stvořen v měsíci *tišri*, kdy Židé mění letopočet (na *Roš ha-šana*). Přednost má ale vykoupení před stvořením, z toho důvodu je *nisan* prvním měsícem, od kterého se vše odvozuje. Je také považován za měsíc budoucího vykoupení, a proto se během tohoto jarního měsíce v židovské tradici nerecitují žalozpěvy. Většina dnů je „svátečních“.⁵²

Měsíc *nisan* (*aviv*) je tedy prvním jarním měsícem a symbolizuje nový začátek, přechod, překročení, je propojen s židovskou Paschou. Oslavy Paschy se konají každým rokem ve stejné datum (na rozdíl od pohyblivého termínu křesťanských Velikonoc). Židovský kalendář se totiž neslučuje s křesťanským, v podstatě je kalendářem lunárním o dvanácti měsících. První den v měsíci (*Roš chodeš*) je zrozením nové luny na obloze, novoluní je tedy začátkem měsíčního cyklu. Naproti tomu náš reformovaný gregoriánský kalendář (který zavedl Řehoř XIII. již v roce 1582), se řídí oběhem Země okolo Slunce – je tedy solární.⁵³

Židovská Pascha se slaví vždy v pravidelném jarním termínu, v předvečer úplňku, tedy již 14. *nisanu* (podle biblického příkazu). Druhý Nový rok, který nařizuje světit Tóra (*Roš ha-šana*), slaví Židé až na podzim, v jejich sedmém měsíci *tišri* (září - říjen), kdy se mění i letopočet. Od stvoření člověka uplynulo podle židovského kalendáře v letošním roce 2013 právě 5 774 let. Prakticky to znamená, že věřící Židé oslavují dva Nové roky.⁵⁴

Hebrejci nezastávali cyklické pojetí času a dějin, které se odvíjelo pouze od ročních období (cyklů). Židovské dějiny jsou posvátné, mají svůj význam a smysl, nejde jen o opakování událostí. Čas u Hebrejů byl v zásadě lineární, trvajícím a progresivním, někam plynul.

⁵² LAU. *Praktický judaismus*, str. 256 (pozn.: délka měsíců židovského roku se řídí oběhem Měsíce kolem Země. Rok má pouze 354 dnů. Rozdíl 11 dnů se vyrovnává jednou za 2-3 roky přidáním II. adaru),

⁵³ *Atlas univerzálních dějin židovského národa od časů biblických praotců do současnosti*, str. 72,

⁵⁴ LAU. *Praktický judaismus*, str. 256.

Hospodin stojí nad dějinami, je svrchovaný, transcendentní, ale současně imanentní, přítomný ve svém lidu. Hebrejské dějiny byly sepsány k oslavě Boha vesmíru, který je Králem nad celou zemí (Za 14,9). Neviditelný Bůh zjevuje sám sebe na základě hmatatelných událostí. To nám připomíná i hebrejský název Knih letopisů - *Paralipomenon*, doslova „událostí dnů“. Hebrejci vedli tyto knihy jako denní záznamy důležitých událostí. Stejná myšlenka se zrcadlí ve *Skutcích apoštolů* Nového zákona.⁵⁵

Pro Židy a následně křesťany se biblická spása odehrává v dějinách, ne mimo ně. Písmo je důsledně historické, jednotlivé knihy jsou řazeny do historie spásy. Celé drama dějin spásy je zaznamenáno jako živé svědectví.⁵⁶ Dobové pozadí mezi oběmi událostmi židovské a následně křesťanské Paschy doplňují o chronologickou tabulku (viz Příloha 1).⁵⁷

Židé částečně ovlivnili i křesťanskou periodizaci dějin, i když jim dělalo velké problémy smířit se s občanským letopočtem počítaným od narození Krista, který se stal zlomovou událostí ve světových dějinách.⁵⁸ Byli to ale Židé, kteří dali podnět k sedmidennímu dělení času na týdny.⁵⁹ To, že Bůh oddělil, posvětil a požehnal sedmý den, se tradovalo a dodržovalo v judaismu na každý šabat (podle Gn 2,3) a šlo také o přikázání Desatera. Později jak křesťané, tak i muslimové převzali po Židech šestidenní rytmus práce a den odpočinku, oddělili tedy posvěcený čas od běžného, profánního.⁶⁰

Křesťané světí neděli na rozdíl od Židů jako památku Ježíšova zmrtvýchvstání a první den v týdnu (sr. Mk 16,1-2). Sv. Justin ve své Apologii popisuje slavení neděle (již 2. stol.). Tento den nazývá dnem Slunce, kdy se křesťané pravidelně shromažďovali k modlitbám, četbě a výkladu Písma, i k eucharistii (Sv. Justin, I. Apologie, 67,3-7).⁶¹

---

⁵⁵ pozn.: zajímavostí je, že lineární pojetí času hájil i Aristoteles,

⁵⁶ POSPÍŠIL. *Ježíš Kristus - Pravda dějin: trojiční a christocentrická teologie dějin*, str. 71,

⁵⁷ *Nový biblický slovník*, str. 328 (pozn.: chronologie Starého zákona s co nejpřesnějším datováním nám pomáhá porozumět významu událostí a jejich správné interpretaci. Někdy se však v různých pramenech objevují drobné nesrovnalosti. To pramení opět z rozdílných způsobů kalendářních výpočtů, existují dobové babylonské tabulky, egyptské papýry i asyrské zdroje, Ptolemaiovův kánon i archeologické záznamy, což se může částečně lišit od uvedené biblické periodizace),

⁵⁸ pozn.: chronologie datování (chronos = čas) je dnes pomocnou vědou historickou. Velkým impulzem pro výpočty a číslování Gregoriánského (i Juliánského) kalendáře byly Velikonoční tabulky zhotovené mnichem Dionýsiem Exiguem (asi v r. 525). Svědectvím je spis „Computus paschalis“ z r.562. Dionýsos svými výpočty ovlivnil počátek křesťanského letopočtu, roky se začínaly počítat od vtělení Páně, uvádí se léta Páně (Anno Domini). Letopočet se ujímal postupně, všeobecně až do konce 9.stol. Narození Kristovo však bylo určeno nepřesně, dnes se soudí, že Dionýsos se zmýlil o 4-7 let.

⁵⁹ LAU. *Praktický judaismus*, str. 95,

⁶⁰ *Atlas univerzálních dějin židovského národa od časů biblických praotců do současnosti*, str. 72,

⁶¹ GROSSI, SINISCALCO. *Křesťanský život v prvních staletích*, str. 186.

4.4 Průběh oslav pesachových dnů v současné židovské tradici

Přípravy na Pesach v židovském prostředí dnešní doby popisuje např. autor knihy „*Praktický judaismus*“, současný rabín z Tel Avivu: „*S východem hvězd v předvečer svátku Pesach hledají děti ve všech domácnostech chamec, je to pro ně zábava. Prvním úkonem a projevem Pesachu je odstranění chamecu (kvasu) z každého obydlí. Po sedm dní všichni budou jíst pouze nekvašený chléb (macot). To demonstruje víru těch, kdo narychlo opustili Egypt. Noc před sederovou večeří hledají děti při světle svíčky kousky kynutého chleba a soutěží, kdo jich najde více. Zničení všeho kvašeného je příkázáním Tóry.*“⁶²

Dne 14. nisanu se prvorození synové povinně postí. Bůh v Egyptě ušetřil všechny prvorozené Hebrejů, proto se chlapci starší 13ti let (ti, co dosáhli bar micva), podřizují postu. Všichni usilují o to, být na svátky rituálně čistí. Zvykem je nechat se zavčas ostříhat, v době svátků je to již nemožné. Přípravuje se též košer nádobí. Až 15. nisanu začíná vlastní svátek.⁶³

Jan Divecký dále popisuje: „*První dva dny svátku Pesach pořádáme slavnostní večeře. Tyto večeře označujeme jako sederové, protože slovo seder značí hebrejsky řád a tato večeře má svůj po staletí ustálený průběh. Scénář večeře je v tradiční formě zapsán v knize, které říkáme Hagada (Vyprávění). Hlavním smyslem sederu je vyprávět dětem (a nejen jim) o východu z Egypta, připomenout si události dávné historie a poučit se z nich pro současnost. Večer začíná jako každý svátek nebo šabat zapálením svíček.*“⁶⁴

Po návratu z večerní bohoslužby se rodina sejde u slavnostní *sederové večeře*, která je domácí pobožností. Paní domu zapaluje svíce a pro každého účastníka jsou připraveny čtyři poháry vína. Obřad se nazývá „*seder*“, což značí přesný řád. Na *sederové míse* uprostřed stolu jsou umístěny symbolické pokrmy a macesy. Následuje *kiduš* - požehnání svátečního dne nad prvním pohárem vína. Při vyprávění příběhu *sederové Hagady* se lámou a pojídají macesy. Také se žehnají kalichy s vínem a zpívají žalmy.⁶⁵ Při čtení *Hagady* klade nejmladší účastník u stolu otci předepsané otázky a otec postupně převypráví celý historický příběh, který vrcholí obdržením Tóry na Sinaji a vstupem do Erec Jisrael.⁶⁶ Jan Divecký dále zmiňuje čtrnáct částí *sederové večeře*, kdy se pojídá *karpas* (kořenová zelenina namáčená ve slané vodě), láme se

⁶² LAU. *Praktický judaismus*, str. 260 (pozn.: o odstranění kvasu, ovšem v duchovním smyslu, hovoří sám Ježíš a také apoštol Pavel např. v 1Kor 5,7),

⁶³ *tamtéž*, str. 265,

⁶⁴ DIVECKÝ. *Židovské svátky*, str. 18,

⁶⁵ PAVLÁT. *Židé - dějiny a kultura*, str. 125,

⁶⁶ LAU. *Praktický judaismus*, str. 226.

chléb (*maces*), následuje mytí rukou s požehnáním, jí se hořké byliny na připomínku doby otroctví. Sváteční jídlo (*šulchaz*) značí vařené vajíčko, polévku s macesovými knedlíčky atp.⁶⁷

Předčítání starověkého příběhu exodu z Egypta je většinou zakončeno zpěvem „*Malého Hallelu*“ (Ž 112-113). Následuje vypití druhého kalichu, mytí rukou a vlastní velikonoční hostina. Jádrem hostiny je lámání chleba a následná konzumace třetího kalicha. Jedná se o kalich požehnání (*berakot*). Pokud Ježíš dodržoval tuto tradici, je pravděpodobné, že právě u třetího poháru vstal, vzdal díky a lámal chleba. Druhá část „*Malého Hallelu*“ (Ž 113-118) je dovršena čtvrtým kalichem vína a závěrečným zpěvem (Žalmu 136).

Pesachový seder je ústředním bodem náboženské a národní symboliky Izraele. Jsou při něm použity symboly, které spojují židovský národ s jeho minulostí, současností a budoucností. Židé v Jeruzalémě, v diaspoře i kdekoli ve světě usedají k téže sederové večeři. Co ale značí seder? „*Seder je směs příkázání Tóry, rabínských ustanovení a mnoha zvyků, které nám mají připomenout naši národní historii a události, které nás postihly.*“⁶⁸ Židé oslavují původní exodus z Egypta, avšak vnímají, že nebyl jediným. Hebrejové také trpěli ve starověku pod jhem Asyřanů, Peršanů, Babyloňanů, Řeků i Římanů a zažívali po staletí další a nový exodus, který pokračoval během středověku i v rámci Evropy; v době novověku např. v oblasti Německa, Rakouska, Ruska či Polska.

Pascha s oslavou Velké noci znamenala vždy pro Židy nové očekávání změny, novou dobu jara a naděje, i počátek kalendáře měsíců. Noc bdění pro Hospodina lze analogicky spojit s noční velikonoční vigilií křesťanů. V rodinném prostředí se ujala tradice *sederové večeře* již v době babylonského zajetí, kdy nebylo možné navštívit ústřední svatyni, chrám.

To, že se neustále připomínají velké spásonosné Boží činy, platí podobně jak v židovském, tak i v křesťanském prostředí.

Co vlastně symbolizují čtyři poháry vína? Jde o čtyři výrazy pro exodus, kdy Bůh zaslíbil: Vyvedu vás ven... Osvobodím vás... Zachráním vás... Přijmu vás za svůj lid.... Podle Tóry jde o čtyři stupně osvobození z otroctví.

---

⁶⁷ LAU. *Praktický judaismus*, str. 269 (pozn.: na sederové míse je umístěn maror, karpas, charoset, vajíčko a kost z jehněte. Hořké byliny se namáčí do charosetu, což je velmi chutná směs ořechů, jablek, datlí, rozinek a koření. Toto pyrě chutná především dětem. Barvou připomíná maltu, z níž otroci v Egyptě vyráběli cihly),

⁶⁸ *tamtéž*, str. 266 (pozn.: oběť pesachového beránka - korban Pesach se dnes již nepraktikuje, beránci byli rituálně poráženi v Jeruzalémském chrámu. Tato centrální svatyně dnes neexistuje, na sederovém talíři je symbolicky umístěna pouze kost).

Při hostině je to otec, který předčítá ze zvláštní knihy modliteb, příběhů a písní, z *Pesachové hagady*. V rámci vyprávění o východu z Egypta se děti dotazují po významu biblické události a jsou to otcové, kteří jim mají odpovídat, vyučovat své děti. Povinnost vysvětlovat význam obřadu náleží podle příkazu Tóry především otcům rodin. *Hagada* značí vyprávění a vysvětlování. Předávání dědictví Izraele je klíčová role určena pro hlavu rodiny (Dt 6,20-25).⁶⁹

Jak jsem již zmínila, během večeře se vypijí čtyři poháry vína a na stole je ještě připraven pátý pohár pro proroka Eliáše. Toho považují Židé za zvěstovatele příchodu Mesiáše, na kterého teprve čekají. Ten je k sederu zván jako neviditelný host. Pesach tak Židům nepřipomíná jenom minulou záchranu, ale přislubuje i budoucí spásu. Svátek trvá při soudobých oslavách osm dní, první i poslední den má sváteční charakter, nesmí se pracovat. Modlitbami se prolíná řada oslavných žalmů, v synagoze se čte Píseň písní, ta symbolizuje mystický vztah Boha Izraele k jeho lidu.⁷⁰

Synoptická evangelia jasně ukazují, že *Poslední večeře* Ježíše a *Dvanácti* se udála na židovský svátek Pesach. Jak asi vypadala oslava tohoto svátku v prvním stol., jaké bylo celé historické pozadí té doby, lze zjistit např. z *Mišny*, *Talmudu*, *Midrašů* a též z díla Josepha Flavia. Tyto literární, lingvistické, historické a teologické prameny mohou osvětlit dobu posledních Velikonoc, které slavil Ježíš těsně před tím, než zažil svoji osobní Paschu.

Židovští kněží i velekněz chtěli Ježíše jednoznačně odstranit, podle evangelií se na tom usnesla celá velerada (synedrium). Ježíš byl odsouzen ke smrti za rouhání proti Bohu (Mk 14,64) a před Pilátem byl obžalován i z politického podněcování lidu, jako nebezpečný a falešný mesiáš, vydávající se za krále Židů (L 22,67; 23,2), i když prostý lid jej následoval z naprosto odlišných důvodů.⁷¹

Ze zmíněných důvodů lze odvodit odlišnost křesťanské tradice, ale i její přesah.

---

⁶⁹ PAVLÁT. *Židé - dějiny a kultura*, str. 126,

⁷⁰ *tamtéž*, str. 126,

⁷¹ PRUDKÝ. *Co by měl každý vědět o židovství*, str. 122.

5 ANALOGIE SYMBOLŮ

To, že analogie proniká i do náboženské, liturgické či biblické symboliky, zjistili mnozí velcí teologové, minulí i současní a právě při porovnávání dvou velikonočních příběhů nám mnohé společné symboly přicházejí na mysl. Spolehlivost mého úsudku, že existuje analogie a velký počet společných znaků mezi židovskou a křesťanskou paschální tradicí, může být potvrzena právě díky společné symbolice obou svátků Velikonoc.

Samotný řecký pojem *symbolon* vyjadřuje dvě roviny, dvě dimenze, které společně tvoří celek: „*Symbolon v antice byl předmět (prsten, hůlka, talířek) složený ze dvou částí, které do sebe zapadaly, a byl užíván např. při uzavírání smlouvy. Kdo vlastnil jednu polovinu symbolu, měl právo na vyplnění podmínek smlouvy. Měl v ruce jednu část a přece vlastnil celek. Věc samotná nebyla smlouvou, byla však jejím symbolem, znamením*“.⁷²

Symbole (znamení) jsou nositelé duchovních obsahů. Součástí symbolu je poselství, které je třeba zachytit, dešifrovat, přečíst. Symbol je komplexní skutečností, neboť představuje spojení vnějších znamení s vnitřním smyslem. Prvotním symbolem je sám Kristus (*Ursakrament*). Ve své osobě spojuje dvě roviny: Božskou i lidskou. Symbolem Boží lásky je určitě též existence Kristovy církve.⁷³

Úlohou symbolu se zabývají i další významní autoři: „*Je třeba projít skrze symbol, abychom došli ke skutečnosti, kterou vyjadřuje. Symbol je jako závoj. Pro toho, kdo jej nechápe, zůstává překážkou. Tomu, kdo jej chápe, se stává mostem a skutečností, kterou zjevuje*“.⁷⁴

Autoři mají na mysli samotnou liturgii, která má také symbolický charakter. V symbolu je skryta duchovní skutečnost, i když ne celá. František Kunetka uvádí, že rozhodujícím znamením pro Izrael byly vždy Boží činy v jeho dějinách. Centrálním znamením byl právě exodus, neboť v této dějinné události zakoušeli Boha jako toho, který volá a vede ke svobodě. Večeře Pesachu pak rituálním způsobem kdykoli v dějinách zpřítomňovala tuto událost, stala se tedy „symbolem symbolu“. Přejít Rákosovým mořem

---

⁷² KUNETKA. *Slavnost našeho vykoupení: nástin liturgické teologie*, str. 60,

⁷³ *tamtéž*, str. 65,

⁷⁴ ŠPIDLÍK, RUPNIK. *Nové cesty pastorální teologie: krása jako východisko*, str. 509.

představuje i dnes neopakovatelnou událost, která může pro křesťany předznamenávat křest. Rituální slavnost Pesachu je tím pádem opakovatelnou *anamnézí* této skutečnosti.⁷⁵

Symbyly nás vedou k přemýšlení a uvažování. Symbolika používaná v Písmu má duchovní a nadčasovou skutečnost. Písmo je plné obrazů, podobenství, symbolů, abychom lépe pochopili Kristovo tajemství. Každý symbol má v sobě viditelnou i neviditelnou rovinu, což odpovídá tělesně – duchovnímu založení člověka.⁷⁶

Analogie symbolů značí jejich spojitost či propojení s nějakou důležitou událostí. Znaky, symboly, atributy Velikonoc se objevovaly v rané křesťanské ikonografii, v chrámech či bazilikách, v kryptách katakomb. Při své osobní návštěvě Říma jsem pozorovala často se opakující starověkou paschální symboliku: vinného kmene, beránka na oltáři či beránka s křížem, symbol Jonáše nebo Ježíše jako pastýře s ovečkami (viz Přílohy).

---

⁷⁵ KUNETKA. *Slavnost našeho vykoupení: nástin liturgické teologie*, str. 143 (pozn.: František Kunetka popisuje na str. 144 též publikace symbol šabatu, též obřad obřizky, která je symbolem - znamením smlouvy. Symbolické je jednání proroků, plášť Eliášův má svoji symboliku, dále Jeremiášův bederní pás (Jr 13,1) a jeho šiji (Jr 27,28). Také je tu Ezechiel, který snědl knižní svitek (Ez 2,8-3,3). Cílem všech těchto znamení bylo přivést Izraele k obrácení),

⁷⁶ *tamtéž*, str. 147.

5.1 Symbol krve a krev smlouvy

„Víte přece, že jste z prázdnoty svého způsobu života, jak jste jej přejali od otců, nebyli vykoupeni pomíjitelnými věcmi, stříbrem nebo zlatem, nýbrž převzácnou krví Kristovou.“

(1Pt 1,18-19)

Jak Stará, tak i Nová smlouva byla zpečetěna krví oběti. V tom lze vidět částečnou podobnost, analogii. Mojžíš, když oznámil všechna přikázání, vzal krev telat a kozlů a pokropil s ní nejen knihu Zákona, stánek a bohoslužebné náčiní, ale i všecken lid. Podle zákona se skoro vše očišťuje krví a bez vylití krve není odpuštění (Žd 9,20-22).

Problematikou smíření a symbolikou krve se zabývá mnoho autorů, mezi nimi např. Miloš Bič: *„Smíření je ve Starém zákoně těsně spojeno s očištnou mocí krve obětního zvířete. Bez vylití krve není odpuštění. Podle řádu oběti za hřích má být krev vnesena do stanu setkávání. V den smíření vstupuje velekněz s krví oběti až do svatostánku před schránku smlouvy, před Hospodinův trůn.“*⁷⁷ Dále autor vysvětluje: *„Spjatost života s krví není pouhou starověkou představou, nýbrž upozorněním na tajemství života a jeho zachování: zástupná oběť krve je nutná k očištění lidství propadlého rozkladu a zmaru.“*⁷⁸

Krev oddělená k oběti smíření ukazuje na smířčí oběť Kristovu. V krvi je záchrana a život. Slovník biblické teologie vysvětluje: *„Izrael přisuzuje krvi, podobně jako všechna ostatní starověká náboženství, posvátný charakter. Krev je život.“* (Lv 17,11; Dt 12,23).⁷⁹ Je Bohem určena na oltář k vykonávání smířčích obřadů. V době Staré smlouvy se krev obětních zvířat chytala do posvátných nádob, poléval se s ní oltář nebo rohy oltáře, kropil se s ní lid, zástupně byla prolévána za krev lidskou. Vzhledem k tomu, že byla určena na oltář, nesměla být požívána (Lv 14,17; Dt 12,28). Dokud ještě stával chrám v Jeruzalémě – tedy i v době Ježíšově, byla využívána i dvakrát denně k vykonávání smířčích obřadů. Při exodu z Egypta znamení krve ochránilo všechny prvorozené Hebrejů: *„Když tu krev uvidím, pominu vás“* (Ex 12,13).

Tak jako původní smlouva na Sinaji byla zpečetěna krví obětních zvířat, i Nová smlouva je zpečetěna krví Beránka. Co se stane, předjímá Ježíš u Poslední večeře se svými učedníky: *„Tento kalich je nová smlouva, potvrzená mou krví“* (1Kor 11,25; Mt 26,27).

⁷⁷ BIČ. *Výklady ke Starému zákonu: Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium*, str. 370,

⁷⁸ *tamtéž*, str. 62,

⁷⁹ LÉON-DUFOUR. *Slovník biblické teologie*, str. 186.

Krev souvisí se smlouvou. Pojem smlouvy patří k nejzávažnějším biblickým pojmům vůbec, tak jako v osobním životě každého křesťana křest a eucharistie. Smlouva mezi Bohem a jeho lidem byla založena na krvi obětních zvířat, Nová smlouva je založena na krvi Ježíšově. Lidé jsou vykoupěni ze svých hříchů skrze převzácnou krev Kristovu. Kristova krev je symbolem našeho vykoupění, prolévá se za mnohé na odpuštění hříchů (Mt 26,28). Má moc očistit naše svědomí od zlých skutků (Žd 9,14). Papežská biblická komise vysvětluje posun, který nastal po obrácení apoštola Pavla v jeho křesťanském smýšlení: „*Uzavření nové smlouvy v Ježíšově krvi neznamena pro Pavla žádný odvrát od Boží smlouvy s jeho lidem, nýbrž tvoří její naplnění.*“⁸⁰

Je zde tedy zřejmá částečná shoda, ale i naplnění a převýšení. Nová smlouva je tedy zpečetěna krví – převzácnou krví Kristovou. Kristus je náš velekněz před Bohem: „*A nevešel do svatyně s krví kozlů a telat, ale jednou provždy dal svou vlastní krev, a tak nám získal věčné vykoupění... Protože Ježíš obětoval svou krev, smíme se, bratři, odvážit vejít do svatyně*“ (Žd 10,19). Ovšem smíme tak činit jen s bázni: „*...Kdo zneuctí Božího Syna a za nic nemá krev smlouvy, jíž byl posvěcen, a tak se vysmívá Duchu milosti*“ (Žd 10,29). Se symbolikou krve tedy souvisí samotná smlouva, a to jak stará, tak i ta nová. Vyvolení Izraele se konkretizovalo v sinajské smlouvě a institucích s ní spojených, především v Zákoně a svatyni. Nová smlouva na tyto instituce navazuje, jejím úkolem bylo dovršit plán spásy ohlášené Jeremiášem a založené v Ježíšově krvi.⁸¹

Symbol krve analogicky souvisí se symbolem obětního beránka i se samotnou Eucharistií, proto jej zde uvádím. Odpovídá také symbolice kříže, kterou bychom našli např. v raně křesťanské paschalní ikonografii (viz Příloha 3). Na mozaice mauzolea Gally Placidie v Ravenně: „*Kříž, hvězdy a tetramorf*“ (5. stol.), můžeme spatřit již tehdy známé atributy Krista, ale i čtyř evangelistů, Matouše, Marka, Lukáše a Jana (anděla, lva, býka a orla).⁸² Známy „Svatý trůn“ (Hetimatis) najdeme v Ravenně (baptisterium Neoniano).⁸³ Symbolika kříže netvoří analogii, není spojnicí mezi původní židovskou Paschou a křesťanskými Velikonocemi. Navíc kříž mezi mnohými Židy dodnes budí pohoršení.

---

⁸⁰ Papežská biblická komise. *Židovský národ a jeho svatá Písma v křesťanské Bibli*, str. 70,

⁸¹ *tamtéž*, str. 142-143.

⁸² TĚŽÉ. *Zjevení Krista ve třinácti staletích křesťanského umění*, str.79,

⁸³ pozn.: Trůn s křížem lze vidět také v baptisteriu Ariánů v Ravenně jako „Obraz Neviditelného“

5.2 Symbol beránka a Dobrého pastýře

„Byl trápen a pokořil se, ústa neotevřel; jako beránek vedený na porážku, jako ovce před střihači, zůstal němý, ústa neotevřel.“

(Iz 53,7)

Symbolika beránka je snad nejtypičtější pro analogii velikonočních příběhů a byla vždy velmi oblíbená. Poddajní a poslušní beránci či ovce, závislé na svém pastýři, jsou obrazem pospolitosti věřících, kteří upřeně hledí na svého nebeského pastýře a zůstávají mu věrni. Společenství dětí Božích nemá být opuštěné jako stádo bez pastýře (Nu 27,17).

„V Bibli se výrazu pastýř užívá doslovně i obrazně - jako označení pro ty, kdo mají na starosti ovce a také pro ty, kdo pečují o lidi, ať již jde o pastýře božské nebo lidské.“⁸⁴ Již Mojžíš byl pastýřem vyvoleným od Boha, což se projevilo v celém jeho životním příběhu i v jeho přirozené autoritě. Sám se nejdříve zdráhal vzít na sebe tuto odpovědnost. Mnozí pozdější pastýři nad Izraelem selhali, což nám dosvědčují např. texty u Ezdráše či Jeremiáše.⁸⁵ Naopak pochvalně se Písmo zmiňuje o Mojžíšovi, který byl věrný, bezúhonný, spravedlivý a oddaný služebník v očích Božích (Iz 63,11-14). Také král David byl jako pastýř nad Izraelem v židovské pospolitosti vždy ctěn. Již ve Staré smlouvě je však zaslíbeno, že Bůh sám se ujme iniciativy pastýře, kdy shromáždí svůj lid ze všech zemí (sr. Jer 23,3). Zaslíbení nového a dobrého pastýře, nového Davida, se typologicky vztahuje na Krista, velkého pastýře ovcí (sr. Žd 13,20). Ježíš sám o sobě prohlašuje, že je dobrý pastýř (Jan 10,11). Předobrazy ve Staré smlouvě zde analogicky jasně souvisejí s Kristem. Dobrý pastýř miluje své ovce, jsou mu tak drahé, že za ně pokládá i svůj život.

Pastýř s ovečkami byl zobrazován již v počátcích církve, svědčí o tom např. starověké mozaiky a fresky z kostelů a bazilik (viz Příloha 2 a 4). Apsidové mozaiky Krista s ovečkami se nám nezachovaly pouze v Římě (kde zmíním alespoň mozaiku v kostele Sv. Klementa), ale např. i v Ravenně z období 5. a 6. stol. (Mauzoleum Gally Placidie či v Bazilice Sant' Apollinare in Classe). Nejstarší malby ze 3. - 4. stol. však můžeme spatřit v kryptách katakomb sv. Priscilly, ale též v katakombách Petrových a Marcellinových v Římě.⁸⁶ Vnímání této symboliky ovlivnilo i malíře doby středověku, kdy bylo zcela obvyklé ztvárnění Krista

⁸⁴ *Nový biblický slovník*, str. 736,

⁸⁵ *pozn.*: jde o odsouzení nevěrných a nezodpovědných pastýřů (Ez 34 kp.; Jer 23-25 kp.). Proto jsou ovce rozptýlené a bez pastýře,

⁸⁶ LASSUS. *Raně křesťanské a byzantské umění*, str. 59.

jako „Dobrého pastýře“ nebo „Beránka Božího“ (Agnus Dei). Z období 15. stol. je např. známá olejomalba nizozemského malíře Jana van Eycka: „Klanění beránkovi“, jako jeho nejrozsáhlejší dílo.⁸⁷

„Ze symbolického hlediska jsou obětní beránci Staré smlouvy předobrazem beránka Nové smlouvy, který se obětuje za celé lidstvo. Je více než náhoda, že v aramejštině jsou výrazy pro slovo služebník a beránek totožné.“⁸⁸

Pavel vyzývá: „Odstraňte starý kvas, abyste byli novým těstem, vždyť vám nastal čas nekvašených chlebů, neboť byl obětován náš velikonoční beránek, Kristus“ (1Kor 5,7). Ano, náš velikonoční beránek byl již obětován. Ale zpět do Starého zákona: Již při události exodu z Egypta jsme zmiňovali ochranu obydlí Židů, když měli potřít krví oběti dveře svých příbytků (Ex 12,13). V dalších staletích se tyto oběti vykonávaly pravidelně, zvláště v době jeruzalémského chrámu. Např. v době 6. stol. př. Kr. zmiňuje způsob zabíjení beránků Ezechiel ve svém vidění obnovy a očisty chrámové bohoslužby (Ez 45,21).

Myšlenka zástupné oběti se line celými dějinami spásy. Ve Starém zákoně se tato zástupnost jeví jako naprosto ústřední, kdy Mojžíš stojí před Bohem za celý Izrael: „Mojžíš přece jaksí zůstává zástupcem, který nese osud národa a svou přímlovou znovu a znovu odvrací rány. Konečně v Deuteronomiu je načrtnut obraz trpícího Mojžíše, který trpí zástupně za Izrael a také musí zástupně za Izrael zemřít mimo Svatou zemi.“⁸⁹

Plně se nám potom odvíjí myšlenka zástupné oběti v obraze trpícího Božího služebníka, který na sebe bere vinu mnohých a tak je ospravedlňuje (Iz 53 kp.). Zde je jasná souvislost, propojenost, analogie. Nakonec v době Ježíšova odsouzení je to Kaifáš, velekněz, který vyslovuje nejen své rozhodnutí, ale též prorockou řeč: „...lépe, aby jeden člověk zemřel za lid, než aby zahynul celý národ“ (J 11,50). Kaifáš vyslovil rozsudek smrti, ale též eschatologické proroctví.⁹⁰ Výraz velikonočního beránka je v Novém zákoně přenesen na Krista. Také v knize Zjevení se asi 27krát mluví o beránkovi. Velikonoční beránek je předobrazem onoho Beránka, jenž zachraňuje svět. Na apokalyptickém trůnu slávy má beránek jizvy své oběti, je jako obětovaný (Zj 5,6). Při posledním soudu se mnozí budou chtít ukrýt před hněvem Beránkovým (Zj 6,16). Ale ti, kteří vyprali svá roucha v krvi Beránkově, budou stát před trůnem Božím (Zj 7,14-15). Také ve Skutcích apoštolů můžeme sledovat

⁸⁷ pozn.: jedná se o ústřední motiv Gentského oltáře,

⁸⁸ LURKER. *Slovník biblických obrazů a symbolů*, str. 28,

⁸⁹ BENEDIKT XVI. *Ježíš Nazaretský II.*, str. 115 (sr. Ex 32,32),

⁹⁰ *tamtéž*, str. 119.

evangelistu Filipa, jak káže Krista komořímu etiopské královny. Ten si láme hlavu s textem proroka Izajáše, s beránkem vedeným na porážku (Sk 8,32). Také Jan Křtitel poznává Ježíše Krista jako služebníka Božího a beránka: „*Hle, beránek Boží, který snímá hříchy světa*“ (J 1,29).

Beránek jako symbol Krista vešel též do liturgie, objevuje se v hymnu *Gloria in excelsis* (Sláva na výsostech), při přijímání a zvláště ve velikonoční bohoslužbě. Oblíbené je *Agnus Dei* (Beránek Boží), který snímá hříchy světa. Beránek byl již od starokřesťanské doby zobrazován s křížem či s praporcem nebo s kalichem (viz Příloha 9). S beránkem souvisí hod velikonočního beránka. Tato oslava je popsána v Novém zákoně, např. v evangeliích (Mt 26,17; Mk 14,1; L 22,1). Události Starého zákona jsou často stínem budoucích věcí, skutečností je ale Kristus (Ko 2,17). Vrcholem Božího zjevení je Kristus sám, jako Beránek Boží. Ten, který byl vyhlédnut již před stvořením světa, aby na konci časů vykoupil svůj lid (1Pt 1,18-19). Beránek bez vady a bez poskvrny byl vyhlédnut naším nebeským Otcem.

Již v první knize Mojžíšově si Bůh vyhlédl beránka (Gn 22,8). Také Mojžíš věřil, a proto ustanovil hod beránka a dal pokropit dveře jeho krví, aby se zhoubce nemohl dotknout prvorozených (Žd 11,28). Taková je tedy analogie obětních beránků. Již typologická četba chápala starší etapy Písma jako předobrazy, které vedly k naplnění až v pozdějších událostech, v Kristu. Symbolika Krista jako velikonočního beránka přetrvala v křesťanském prostředí celá staletí. Nepatrný příklad, kdy nesměla být beránkovi zlomena ani jediná kost (Ex 12,46; Nu 9,12), k typologickému naplnění tohoto výroku Písma dochází až při ukřižování Krista (J 19,36).

Po zničení jeruzalémského chrámu v roce 70 přestala existovat pro Židy možnost zabíjet obětní zvířata rituálním způsobem a židovská Pascha se stává spíše svátkem rodinným. Z pohledu křesťanského, vzhledem k oběti Kristově, přestávají zvířecí oběti stejně plnit svůj původní smysl.⁹¹

Symbolika pastýře s ovečkami se opět projevila v raném křesťanském umění a ikonografii.⁹²

---

⁹¹ *Nový biblický slovník*, str. 1087,

⁹² MANCINELLI. *Catacombs and basilicas: the early Christians in Rome* (pozn.: Katakomy Domitilly, také Petrovy a Marcellinovy potvrzují symboliku „Dobrého pastýře“ v rané církvi. Taktéž v kryptě katakomb sv. Priscilly a Kalista nalezneme nejstarší malby tohoto typu ze 3. - 4. stol.

5.3 Symbolika ryby, rybáře, Jonáše

V oblasti Středozeemí bylo povolání rybáře jedno z nejstarších. Ryby, rybolov a rybáři jsou symbolickým výrazem Bohem darovaného požehnání a symbolizují taktéž spásu. Rybáři patřili k prvním učedníkům, které si Ježíš povolal a učinil z nich rybáře lidí (Mk 1,16). Sám Petr byl původním povoláním rybář. V evangeliích lze napočítat nejméně sedm rybářů: Petra, Ondřeje, Filipa, Jakuba, Jana, Tomáše a Natanaele. Mnohé zázraky a znamení činí Ježíš právě při rybolovu. Také v jeho podobenstvích se objevují rybáři a jejich sítě (Mt 13,48). Některé symboly vycházejí právě ze starozákonní tradice a Ježíš je využívá při svém učení. Christologický význam ryby, tkvící svými kořeny v prastaré symbolice ryby jako dárkyně spásy, byl znovu oživen sledem písmen řeckého slova pro rybu: ICHTHYS. Symbolika ryby se stala poznávacím znamením křesťanů především v dobách pronásledování a ryba je dodnes oblíbeným označením, jakousi moderní ikonou. V jednotlivých písmenech tohoto kryptogramu lze rozpoznat začáteční písmena slov IÉSÚS CHRISTOS THEÚ HYIÓS SÓTÉR (*Ježíš Kristus, Boží Syn, Spasitel*). Ryba také představuje jeden z prvních symbolů křesťanského umění i s uvedeným nápisem ichthys.⁹³

Na nástěnných malbách v katakombách se ryba často objevuje jako symbol Eucharistie. Katakomy Domitiliny v Římě ukrývají staré symboly ryby, známá je např. freska z katakomb sv. Priscilly a Kalista, kde zase najdeme rybu s košem a chleby ze 3. -4. stol., což patří k paschátní symbolice (viz Příloha 11). Při Večeři Páně se vedle kalicha a chleba objevuje až do 9. stol. ryba. Sv. Augustin interpretoval rybu jako trpícího Krista, Tertulián v ní zase viděl symboliku křtu. Ryba je obrazem samotného člověka.⁹⁴

Moře vždy symbolizovalo temnotu, chaos a neuspořádaný svět. I církevní otcové vidí v mořské hlubině temnotu, říši ďáblu. Řehoř Veliký nazýval moře „hlubinou věčné smrti“. Již v raně křesťanské době se objevoval obraz lodi církve, plující na moři hříšného světa. Podobně jako Mojžíš, je i prorok Jonáš vytržen a zachráněn před smrtí v moři. Též národ Hebrejů je proveden skrze moře a tím zachráněn. Tak i Ježíš povolává mnohé „rybáře lidí“, abychom i my mohli být skrze vodu křtu zachráněni:⁹⁵ „Rybolov s udicí patří k nejstarším tématům předkonstantinské malby a plastiky a symbolizuje křest a apoštolát.“⁹⁶

---

⁹³ LURKER. *Slovník biblických obrazů a symbolů*, str. 224,

⁹⁴ *tamtéž*, str. 224,

⁹⁵ *tamtéž*, str. 150,

⁹⁶ *tamtéž*, str. 225.

Na starověkých freskách bazilik, chrámů či na malbách v kryptách katakomb, vidíme často zobrazovaného proroka Jonáše, kterého pohltila velká mořská obluda. Jonáš byl v útrokách této ryby tři dny a tři noci. „*Události Jonášova příběhu jsou podle Matouše (Mt 12,39) předobrazem Kristovy smrti a vzkříšení. Jako byl Jonáš tři dny a tři noci v břiše mořské obludy, tak bude Syn člověka tři dny a tři noci v srdci země.*“⁹⁷

Prorok Jonáš je významným starokřesťanským symbolem Vzkříšeného Krista a patří zajisté k paschální ikonografii. Sám Spasitel hovoří předem o svém vzkříšení jako o znamení proroka Jonáše. Věřící křesťané prvních staletí chápali v této symbolice také tajemství vlastní smrti i vzkříšení. Příběh Jonáše byl jednak alegorií křtu, ale připomínal též posmrtnou spásu člověka, což lze vidět na řadě sarkofágů (viz Příloha 9).

Scény z příběhu proroka Jonáše můžeme nalést opět v katakombách Petrových a Marcellinových v Římě nebo v katakombách Priscilly a Kalista. Jde o raně křesťanské ztvárnění z doby mezi 1. - 4. stol. Dva výjevy ze života tohoto starověkého proroka lze spatřit např. na podlahové mozaice v bazilice v Aquileji (viz Příloha 8), také např. v baptisteriu Ariánů v Ravenně (konec 5. stol.). Podobnou symboliku nalezneme i na pilíři baziliky sv. Marka v Benátkách (ze 6. stol.) a dokonce v Sýrii, až sem sahala tehdejší římská říše (chrám Dura Europos ze 3. stol.). Vzkříšení Krista a jeho zrození z Panny bylo velikým tajemstvím křesťanů prvotní církve, což se projevilo i v tehdejších výtvarném ztvárnění.⁹⁸

Kniha proroka Jonáše má pouze čtyři kapitoly a co do reality patří k nejvíce napadnutelným příběhům. Pohoršení vzbuzuje velká ryba, která pohltila na tři dny proroka. O historické pravdivosti příběhu se pochybuje, mnozí badatelé jsou utvrzeni v tom, že jde o bajku či jen legendu. Přesto Ježíš upozorňuje na toto jediné znamení, které bude dáno neposlušnému či nevděčnému pokolení. Jonáš žil v době 8. stol. př. Kr. Jde opět o předobraz Ježíšovy smrti a vzkříšení, o velikonoční symboliku.

---

⁹⁷ LURKER. *Slovník biblických obrazů a symbolů*, str. 223,

⁹⁸ MANCINELLI. *Catacombs and basilicas: the early Christians in Rome*, str. 41.

5.4 Symbolika vinné révy, vína, vinice

V raném křesťanském umění a na hrobech prvních křesťanů nalzáme obrazy vinné révy, symbolizující blažený nebeský život. Vinice Hospodina zástupů je ve Staré smlouvě dům izraelský, vyvolený Boží lid (Iz 5,7). Obraz vinice je např. u Ozeáše vystřídán obrazem vinného keře (Oz 10,1), je zárukou Boží lásky, spojující nebe a zemi. Zvědové, kteří přicházejí zpět po průzkumu země Kenaán, nesou veliké vinné hrozny, což je ukázkou bohatství zaslíbené země a naplněného Božího příslibu (Nu 13,23). Víno bylo v zemích starého Orientu vždy symbolem blahobytu a bohatství (viz Příloha 10). Podobné malby lze nelézt také na stěnách egyptských hrobek. Víno v Kenaanu se pěstovalo ještě před příchodem Izraelců, před obsazením země. I církevní Otcové se často vraceli k obrazu vinného kmene a objasňovali ho. Podle Cyrila Jeruzalémského se člověk stává křtem součástí svatého vinného kmene a ti, kteří setrvávají ve víře, porostou jako vinné ratolesti nesoucí bohaté plody.⁹⁹

Pro starověké Hebrejce symbolizovala vinná réva prosperitu a mír, ale i vyvolenost Božího lidu. Izrael byl „vinnou révou“, kterou Hospodin přesadil z Egypta do pečlivě vybrané úrodné země (Ž 80,1-15). Věnoval jí veškerou péči a očekával, že ponese dobré ovoce, přináší však pouze odporná pláňata. Proto je vydána zmaru a zničení (sr. Jer 12,10). Symbolem Izraele byla v době chrámu *menora*, která znázorňovala vinný kmen a ratolesti. V běžném životě střídme požívání vína symbolizuje spíše příjemné věci. Ve směru náboženském má symbolika vína eschatologický dosah, je symbolem doby Mesiášovy (Mk 2,22). Výraz „nové víno“, které se ukládá do nových měchů (Mt 9,17) se týká eschatologické hostiny, na kterou jsme všichni zváni.¹⁰⁰

S vinnou révou souvisí i několik Ježíšových podobenství, např. o dělnících na vinici (Mt 20,1-16) nebo o zlých vinařích (Mt 21,33-41). Ježíš sám použil alegorii o vinném kmeni a ratolestech (J 15,1-4). Symbolika vinného kmene v sobě tedy zahrnuje i spásonosný charakter. V křesťanském umění často plodivá vinná réva vyjadřovala spojení Krista s jeho následovníky.¹⁰¹ „Vinný kmen jako christologické označení v sobě obsahuje i celou eklesiologii.“¹⁰²

Analogie, propojenost židovské symboliky s křesťanskou je zde silně přítomna.

⁹⁹ LURKER. *Slovník biblických obrazů a symbolů*, str. 294-295,

¹⁰⁰ LÉON-DUFOUR. *Slovník biblické teologie*, str. 546-549,

¹⁰¹ *Nový biblický slovník*, str. 1091,

¹⁰² BENEDIKT XVI. *Ježíš Nazaretský I.*, str. 183.

6 ANALOGIE BIBLICKÝCH POSTAV

Události exodu, židovské Paschy, nelze oddělit od životního příběhu Mojžíše. Podobně ani novozákonní velikonoční příběh by nebyl možný bez prostředníka spásy, Ježíše. Co spojuje tyto dvě ústřední biblické postavy?

6.1 Trpící služebník

„Základní téma Zákona a Proroků je naděje Izraele – definitivně osvobozující exodus; že obsahem této naděje je trpící Syn člověka a Boží Služebník, který svým utrpením otevírá dveře ke svobodě a k novému. Mojžíš a Eliáš jsou sami postavami a svědky utrpení.“

(Benedikt XVI.: *Ježíš Nazaretský I*, str. 216)

Autor citovaného motta hovoří o tom, že tématem na hoře proměnění bylo utrpení a kříž. Ježíšův exodus, jehož místem byl Jeruzalém a přechod, překročení do budoucí slávy, nebyl možný bez podstoupení utrpení. K tomu se vyjadřuje i Papežská biblická komise: *„Evangelia ukazují, že uskutečnění Božího plánu s sebou nutně neslo střet se zlem, které bylo třeba z lidského srdce vyhladit. Tento střet přivedl Ježíše do konfliktu s vedoucí třídou jeho národa, jak se to stávalo již dávným prorokům.“*¹⁰³

Postava popisovaná ve zpěvech *Deuteroizajáše* (Iz 40-55 kp.) ukazuje na prorocky přislíbenou osobnost, trpící, poniženou, která dobrovolně podstupuje utrpení a smrt pro spravedlnost, ale současně i mnohé zachraňuje. Trpící služebník se vztahuje především na proroky, kteří nesli jeho utrpení, také na vůdce lidu, ale v mnohém se ztotožňuje s Ježíšem, neboť je zde řeč o smírné oběti a výkupné smrti. Proto také Izajášovy kapitoly 40-55 jsou označovány jako starozákonní evangelium.

Ve Starém zákoně byl služebník Hospodinův vnímán jako král, prorok, hluboce oddán Bohu, nezaslouženě trpící. Samotný Izrael je nazván jako Boží služebník, což je ztotožněno s celým národem (např. Iz 49,3) nebo s pozůstatkem lidu smlouvy. Podle tradičního židovského i křesťanského výkladu však služebník představuje ideálního jednotlivce budoucnosti, Boží nástroj vykoupení, tj. Mesiáše. V mnohých kapitolách Izajáše (např. kp. 53) se Služebník výslovně ztotožňuje s Mesiášem.¹⁰⁴

¹⁰³ Papežská biblická komise. *Židovský národ a jeho svatá Písma v křesťanské Bibli*, str. 132,

¹⁰⁴ *Nový biblický slovník*, str. 937.

Na tomto místě bych ráda uvedla alespoň některá starozákonní proroctví, která se zjevně vztahují na Krista. Nemyslím na jeho narození, to je spojeno s dobou vánoční, ale na jeho smrt, neboť se zabýváme analogií židovských a křesťanských Velikonoc:

- Mesiánské žalmy prorocky hovoří o Kristově utrpení, o tom, jak mu probodli ruce a nohy, dělí se o jeho roucho a losují o jeho oděv (sr. Ž 22,17-19).

- „*Budou vzhlížet k tomu, kterého probodli. Budou nad ním naříkat, jako se naříká nad smrtí jednorozeného, budou nad ním hořce lkát, jako se hořce lká nad prvorozeným*“ (Za 12,10). Tento verš je určen izraelskému národu, který v osobě Ježíše nerozpoznal Krista a Mesiáše. Ze zmíněného *Deuteroizajáše* ještě alespoň několik nesporných veršů:

Iz 49,6 ... Služebník je dán za světlo pronárodům a je spásou Boží až do končin země.

Iz 49,8 ... Služebník bude dán za smlouvu lidu.

Iz 50,6 ... Nastavuje záda těm, kteří jej bijí.

Iz 53,3 ... Muž plný bolesti, zkoušený nemocemi, byl v opovržení, kdekdo se ho zřekl.

Iz 53,5 ... Trestání snášel pro náš pokoj, jeho jizvami jsme uzdraveni.

Iz 53,7 ... Byl trápen a pokořil se, ústa neotevřel, jako beránek vedený na porážku.

Iz 53,9 ... Byl mu dán hrob se svévolníky.

Iz 53,12 ... Vydal sám sebe na smrt.

*„Ježíšovo umučení bylo tedy krajním projevem mravní ubohosti lidstva. Nechybělo tam nic: zrada, zapření, opuštění, nespravedlivý proces s nespravedlivým odsouzením, urážky a hrubé zacházení, krutá poprava doprovázená výsměchem.“*¹⁰⁵

Ježíšovo božství a kříž patří k sobě. Jedině v tomto spojení jej správně poznáváme.¹⁰⁶

---

¹⁰⁵ Papežská biblická komise. *Židovský národ a jeho svatá Písma v křesťanské Bibli*, str. 51,

¹⁰⁶ BENEDIKT XVI. *Ježíš Nazaretský I.*, str. 212.

6.2 Analogie Mojžíš – Ježíš

I když kořeny judaismu sahají až k Abrahamovi (tam začínají dějiny židovského národa), za skutečného zakladatele náboženství Židů je pokládán Mojžíš. Byl to právě on, kdo na Hospodinův pokyn vyvádí národ Hebrejů z egyptského područí. V židovském prostředí je vnímán jako velký vůdce a zákonodárce. I mravní kodex Desatera přikázání je dodnes spojen s osobou Mojžíše, prostředníka a služebníka.

Mojžíš patřil do kmene Lévi a narodil se v Egyptě v době Nové říše, kdy Hebrejové již nebyli svobodným národem. Na dvoře faraóna se zřejmě naučil používat egyptské písmo a získal vzdělání, vyučil se veškeré egyptské moudrosti, uměl mluvit i jednat, jak je zmíněno i na stránkách Nového zákona (Sk 7,22). Je však odmítnut svým vlastním lidem – podobně jako později Ježíš. Když uprchl k Midjáncům, stává se z něho pastýř ovcí. Při setkání s Božím poslem v hořícím keři je povolán za Božího služebníka i proroka, který nepotřebuje prostředníka, nýbrž hovoří často s Bohem tváří v tvář. Doba, do které se Mojžíš narodil, byla velmi dramatická. Jeho narození je spojeno s vražděním židovských chlapců – novorozenců. Podobně i Ježíšovo narození doprovázelo vraždění neviňátek v Betlémě. Zde vidíme podobnou situaci, Mojžíš, podobně i Ježíš se rodí do neutěšeného prostředí, do neklidné doby. Judea není svobodnou zemí, jde o římskou provincii. Hned po narození Ježíše je rodina nucena vyhledat útočiště v cizí zemi, v Egyptě. Palestině vládne nelítostný Herodes, právě narozenému králi je ukládáno o život. Židovství je rozrůzněné, vliv helénské kultury je zřejmý, Římané mají politickou převahu a drží vše pod kontrolou. Tento duchovní a politický útlak mohl znamenat pro Židy mnohá mesiášská očekávání a touhu po vysvobození.¹⁰⁷

Ježíšovo působení je omezeno (na rozdíl od Mojžíše) na velmi krátké období 3-4 let, vystupuje jako charismatická osoba, pastýř svého lidu. Slouží spíše potřebným a hříšníkům na okraji společnosti, čímž upoutává pozornost, prokazuje milosrdenství, jeho slova jsou doprovázena mocnými skutky a zázraky, když káže Boží království. Z hlediska lidské přirozenosti je výjimečný. Mojžíš a Ježíš jsou osoby nerozlučně spojeny se svým životním příběhem. *„Každopádně platí, že mezi osobou a příběhem nemůže být reálná distinkce, neboť žádná osoba není bez svého příběhu a žádný příběh není možný bez osoby či spíše osob.“*¹⁰⁸

¹⁰⁷ DREXLEROVÁ. *Jákos a Ezau na cestě k smíření: dějiny židovsko-křesťanských vztahů*, str. 25,

¹⁰⁸ POSPÍŠIL. *Ježíš Kristus – Pravda dějin: trojiční a christocentrická teologie dějin*, str. 73.

Osoba tedy neexistuje bez svého příběhu. V něm se naopak odehrává, zjevuje či definuje, utváří se a „čte“. Tak jako Mojžíš, tak i Ježíš jsou součástí příběhů dvojích Velikonoc, dvojí Paschy. Životní příběhy lidí, svědectví konkrétních postav je prakticky prazákladem historiografie. Důležitost životního svědectví je nepostradatelná, historii píše samotné příběhy lidí. Ježíš Kristus ovšem není pouze důležitou postavou v židovských dějinách. Právě on zpečetil svojí krví novou smlouvu a tím proměnil a posunul celé paradigma dějin, času a spásy. Proto vnímat Ježíšův příběh jenom jako součást dějin by bylo z teologického hlediska nedostatečné.¹⁰⁹

Porovnání obou pastýřů Božího lidu stručně charakterizuje např. „Slovník biblické teologie“: „*Mojžíš jako prorok nemá v Izraeli sobě rovného (Dt 34,10). Skrze něj Bůh vysvobodil svůj lid a uzavřel s ním smlouvu (Ex 24,8), jemu zjevil svůj Zákon (Ex 24,3), jen jemu a Ježíšovi dává Nový zákon titul prostředníka. Mojžíšova úloha je ovšem omezena na vyvolený národ (Ga 3,19), zatímco Kristus, Syn Boží (Žd 3,6) přišel zprostředkovat spásu všem lidem bez rozdílu (1Tm 2,4). Zákon nám byl dán skrze Mojžíše, milost a pravda k nám přišly skrze Ježíše Krista (J 1,17). Porovnání Mojžíše s Ježíšem dává vyniknout rozdílu mezi oběma Zákony.*“¹¹⁰

Ježíš Kristus jako eschatologický prorok představuje kvalitativní vyvrcholení dějin. Žádná jiná osoba v dějinách není tak hluboce identická se svým příběhem, jako Ježíš. Právě díky svému životnímu příběhu se on sám může stát součástí příběhu našeho a proměnit jej: „*V křesťanství není spasitelem nauka, nýbrž skutečná osoba a její příběh.*“¹¹¹ Kristovo spásitelské dílo je univerzální pro všechny národy napříč generacemi. Osoba Mojžíše je spojena se zákonem. Ježíš Kristus je ovšem více než zákon.

Závěrem alespoň tato citace: „*Ježíšovo utrpení je součástí tajuplného Božího plánu, plánu spásy, neboť Ježíš přišel, aby sloužil a dal svůj život jako výkupné za mnohé a svou prolitou krev učinil krví smlouvy.*“¹¹²

Analogicky lze dosvědčit, že Nový zákon navazuje na starozákonní zjevení, naplňuje je a převyšuje. Také spatřujeme podobnost a částečnou shodu u postav, které sehrály úlohu v obou příbězích Velikonoc. Avšak Ježíš Kristus je více než jen prorok.

---

¹⁰⁹ POSPÍŠIL. *Ježíš Kristus – Pravda dějin: trojiční a christocentrická teologie dějin*, str. 95,

¹¹⁰ LÉON-DUFOUR. *Slovník biblické teologie*, str. 238,

¹¹¹ POSPÍŠIL. *Ježíš Kristus – Pravda dějin: trojiční a christocentrická teologie dějin*, str. 104,

¹¹² Papežská biblická komise. *Židovský národ a jeho svatá Písma v křesťanské Bibli*, str. 122.

7 VELIKONOCE PRVNÍCH KŘESŤANŮ

7.1 Dějinné pozadí novozákonních Velikonoc, zařazení Ježíšova příběhu

Ježíšův lidský životní příběh končí dramatem vsazeným do období židovské Paschy. Jeho *Poslední večeře* je hodem beránka s učedníky a má soukromý charakter. Jak potvrzuje Josephus Flavius, v době Ježíšovy smrti bylo v Jeruzalémě velké množství poutníků, Židů z diaspory. Z těchto důvodů se oběti na nádvoří chrámu (za každou rodinu zvlášť) musely provádět 3krát za sebou. Oslava svátku měla následně své pokračování v soukromí.

Život Ježíše Krista byl v rámci historické revize potvrzen a doložen. Synoptická evangelia jasně zdůrazňují, že *Poslední večeře* Ježíše s *Dvanácti* se udála na židovský Pesach. I další mimobiblické užitečné spisy potvrdily dějinné okolnosti původu křesťanských Velikonoc i celý kulturní kontext tehdejší doby. Jedná se zejména o dílo Josepha Flavia, dále židovský *Talmud*, *Mišnu* i *Midraše*, jako prameny historické a teologické. Díky nim bylo možno provést např. srovnávací analýzu palestinského židovstva oné doby. Josephus Flavius nastínil pojednání o skupinách farizejů, saduceů, o esejcích a zélótech, ale nelze vše brát doslovně. V literárních pramenech se objevují dvě hlavní strany, farizeové a saduceové, které rozdělují především základní otázky víry. Farizejové, s nimiž byl Ježíš často v kontaktu, přikládají důležitost dodržování přikázání, projevují úctu k Zákonu a ke svým starším. Věří, že lidská duše má možnost přežít tělesnou smrt, vyznávají víru ve vzkříšení a také v odměnu i trest. Naopak saduceové nevěřili ve vzkříšení, duše podle nich hyne společně s tělem. Byli zjevně podporováni jen menšinou aristokracie a kněžstva, trvali na platnosti pouze psaného Zákona a nevěřili v Boží nadpřirozené zásahy do lidských záležitostí.¹¹³

Současní autoři, kteří vycházejí z historických pramenů, popisují celou řadu směrů a odlišných nauk, skupinu farizeů, zákoníků, saduceů, esejců, skupiny militantního odporu, zélótů atd.¹¹⁴ Další rozdělení společnosti existovalo na politické úrovni mezi těmi, kdo se stavěli proti římské nadvládě ze svého náboženského přesvědčení a jiní ze sociálního nedostatku a nespokojenosti. Rozšířené sektářství ohrožovalo vážně židovskou jednotu.

Historicky spadá doba Ježíšova působení do patnáctého roku vlády císaře Tiberia, což je rok 28-29 po Kr. Judea je římskou provincií a jejím správcem Pontius Pilát (prokurátorem v

¹¹³ *Atlas univerzálních dějin židovského národa od časů biblických praotců do současnosti*, str. 43,

¹¹⁴ např.: DREXLEROVÁ. *Jákob a Ezau na cestě k smíření: dějiny židovsko-křesťanských vztahů*, str. 25; RYŠKOVÁ. *Stručný úvod do Nového zákona*, str.10-14.

roce 26-36). Tetrarchou Galileje je Herodes Antipas (vládne od roku 4 př. Kr. až do roku 39 po Kr.). Ve zmíněném období je veleknězem Kaifáš (od roku 18 až do roku 37 po Kr.), což odpovídá evangeliím. Judea se nachází pod římskou nadvládou, řecký vliv vystřídal římský po dřívějším dobytí území Pompeiem (již v roce 63 př. Kr. ovládli Římané Palestinu na celých sedm stol.). Židovská autonomie je značně omezena pouze na náboženské záležitosti. Po smrti Heroda Velikého (v roce 4 př. Kr.), který dle židovské tradice kolaboroval s Římem a k císaři projevoval absolutní loajalitu, vzrostlo mesiášské očekávání a to motivovalo některé skupiny k sociální revoluci proti kněžské oligarchii a vyšším třídám.¹¹⁵

V roce 6 po Kr. se Judea stala římskou provincií. Její správci měli titul prefektů a po smrti Agrippy I. se jim oficiálně říká prokurátoři. Ti měli ve své kompetenci jmenování či odvolání kněze. Mesiánské očekávání bylo prvkem naděje pro Izrael především v dobách útlaku či pronásledování.

Zařazení Kristovy Paschy lze vyvodit např. z biblických odkazů, kdy Ježíš slavil hod beránka v Jeruzalémě pravděpodobně v roce 30 po Kr. (J 2,13), dále v roce 32, kam spadá nasycení zástupu 5 000 lidí (J 6,4). Janovo evangelium popisuje i poslední hod beránka a pravděpodobný rok Kristovy smrti (v roce 33 po Kr.).¹¹⁶

V souvislosti s židovskou Paschou se nám tak dotváří obraz *Poslední večeře*, důležité události v životě Ježíše Krista, který den před svým zajetím slaví tradiční *sederovou večeři* ve společenství svých následovníků a ustanovuje „Večeři Páně“, *Eucharistii*. *Poslední večeře* sehrála v křesťanském umění velkou roli, a to napříč dějinami, kdy byla inspirací již v době rané církve, což opět dosvědčují mnohé mozaiky a fresky starobylých chrámů. Taktéž v prostředí pravoslaví na starých ikonostasech, které oddělují chrámový prostor od presbyteria, jsou umístěny ikony podle určitých pravidel. Ústředním motivem je zde v mnohých případech zobrazena právě *Poslední večeře* kolem stolu Páně, tedy Ježíše s jeho Dvanácti. Ikony na ikonostasech mají vesměs christologický charakter, jsou na nich vyobrazeny události Ježíšova života nebo známé úseky z evangelií. Patří jim přední místo v bohaté pravoslavné symbolice.¹¹⁷ Za zmínku určitě stojí ikony Andreje Rubleva z 15. stol., které dosvědčují důležité události z Ježíšova života. Leonardo da Vinci je pravděpodobně nejznámějším malířem *Poslední večeře* v západním prostředí církve 15. stol.

---

¹¹⁵ *Atlas univerzálních dějin židovského národa od časů biblických praotců do současnosti*, str. 49-53,

¹¹⁶ *Nový biblický slovník*, str. 339 (chronologické tabulky); *pozn.*: Názory teologů ovšem nejsou jednotné.

¹¹⁷ *pozn.*: ikony se mnohdy staly i předmětem sporů; obhajoba ikon byla záležitostí např. 7. všeobecného sněmu.

7.2 Průběh oslav Velikonoc v raně křesťanské církvi

V současné době se věřící dostávají do situací, že musí dokazovat a obhajovat svoji víru a také obstát před těmi, kdo mají mylné názory. Tak tomu bylo od počátku církve, realitou je, že i v současném světě se najdou náboženské organizace, které zpochybňují slavení Velikonoc od počátků křesťanské éry. Dokonce vysílají své lidi, kteří chodí po domech a matou nás.¹¹⁸ Opak je ale pravdou, velikonoční Pascha vždy patřila k největším křesťanským svátkům a Kristova smrt i vzkříšení se slavily s velkou úctou již v prvních staletích:

„Velikonoce byly původně v křesťanských obcích slaveny v jednom dni (včetně noční vigilie), postupně se rozvinulo slavení do tzv. velikonočního tridua. To začíná na Zelený čtvrtek večerní mší na památku poslední večeře. Tvoří ho dále Velký pátek (den Kristova umučení), Bílá sobota (den pobytu v hrobě) a Neděle zmrtyvýchvstání, která začíná velkou velikonoční vigilií, slavenou v sobotu večer (v noci) nebo v neděli časně ráno.“¹¹⁹ Tato vigilie byla od prvních staletí církve privilegovaným obdobím pro křty, zejména dospělých katechumenů, jak je tomu i v dnešní době.

Křesťané v počátcích církve nebyli ještě odděleni od synagogy,¹²⁰ a když k tomu během prvního stol. došlo, převzali mnoho prvků pro křesťanskou liturgii z bohoslužby židovské. V „poapoštolské“ době slavily místní církve Kristovu Paschu současně se Židy, tedy tzv. „Velkou noc“ ze 14. na 15. nisanu. Jak jsem již uvedla, Mojžíšův Zákon přesně nařizoval datum konání starozákonní Paschy (Dt 16,1-6; Ex 12,1-2 aj.). Křesťané si postupně uvědomovali, že židovská Pascha je předobrazem pro její naplnění a dovršení v Kristu. Navíc se tehdy ještě konala kterýkoli den v týdnu, pokud vycházel na den úplňku (čímž byl 15. nisan).¹²¹

Pro slavení Velikonoc křesťanských byla během prvních staletí vytvořena společná pravidla na církevních sněmech. Křesťané maloasijských církví totiž konali Paschu ve společný den se Židy a tím nemohly být Velikonoce vázány na křesťanskou neděli (oslavu vzkříšení Krista). Ostatní místní církve: Alexandrijská, Antiochijská, Římská, Jeruzalémská a

---

¹¹⁸ pozn.: Společnost Svědků Jehovových zakazuje svým členům slavit nejenom Vánoce, ale dokonce i Velikonoce. Na svých misiích argumentují s tím, že oslava Velikonoc skončila s příchodem křesťanské éry a že Ježíš nic takového křesťanům nepřikázal slavit, takže prvotní církev Velikonoce neslavila,

¹¹⁹ PETROSILLO. *Křesťanství od A do Z*, str. 220,

¹²⁰ pozn.: potvrzuje např. Nový zákon, Filón Alexandrijský i Josephus Flavius,

¹²¹ *Atlas univerzálních dějin židovského národa od časů biblických praotců do současnosti*, str. 68 (pozn.: židovský kalendář prošel úpravou až v roce 359).

Cesarejská, slavily Paschu první neděli po té židovské. Ve snaze o společnou oslavu byly patrně vedeny prudké diskuse, především kolem roku 195 po Kr., za papeže Viktora I. (r. 190-202). O sjednocený názor se ve 2. stol. zasloužil sv. Irenej z Lyonu, díky němu se oslavy sjednotily.¹²² Spory o přesné datum křesťanských Velikonoc se vedly ještě během 3. stol. a začátkem stol. čtvrtého. Na všeobecném sněmu v Niceji (v roce 325) za přítomnosti 318 otců se teprve *paschálie* sjednotila.¹²³ Velikonoce se začaly jednotně slavit po prvním jarním úplňku, na *Neděli zmrtvýchvstání Páně*.

Oslavu Velikonoc v prvních staletích dotvrzují také např. *mystagogické katecheze*, jejichž mnohé rukopisy se uchovaly. Potvrzují náboženské vyučování katechumenů, čekatelů na křest. O počátcích Velkého postu před Velikonocemi, kdy byli katechumeni pod systematickou péčí biskupů, kněží a diákonů, nám zanechal zprávy např. sv. Augustin v díle „*O náboženském vyučování katechumenů*“¹²⁴. Ve spise popisuje, jaký byl postup, kdy na počátku Velkého postu žádali katechumeni o křest, (na který mnozí čekali i 3 roky). Na neděli Vzkříšení byli uchazeči pokřtěni, vyznávali svoji víru a přijímali eucharistii. Ještě před tím jakožto neofyté naslouchali *mystagogickým katechezím*, jež je postupně uváděly do tajemství svátostí, především křtu a eucharistie, potažmo i biřmování.¹²⁵ Své *mystagogické katecheze* nám zanechal též sv. Cyril Jeruzalémský (autor 24 katechezí) a Řehoř z Nyssy (4. stol.).

To, že se Velikonoce slavily od počátku církve, lze také doložit přímo slovy apoštola Pavla, který píše např. církevní obci do Korintu (1K 5,7-8). V dnešní době má ovšem křesťanství velké množství podob a v odlišných konfesích se Velikonoce slaví pravidelně či neslaví vůbec. Díky Kristovu příkazu má dodnes křesťanské náboženství misijní charakter (na rozdíl od judaismu). Z oblasti Středomoří se v minulosti rychle rozšířilo do celého světa, kde se vyvíjelo již odděleně od židovství. V současné době také právě díky dlouhodobě vedenému dialogu křesťanů a Židů vzrůstá zájem o vzájemné poznávání, hledání společných kořenů, o odstranění předsudků, které se nahromadily v dobách staletého odcizování.

---

¹²² pozn.: Irenej z Lyonu byl biskupem a významným teologem a též obhájcem křesťanské víry, patřil zřejmě mezi žáky Polykarpa. V dobách sporů o slavení Velké noci naléhal na papeže Viktora. Víme, že se podílel těž na potlačení gnostického hnutí té doby. Díky jeho dílu se dají studovat křesťanské *gnóze* (valentiáni, markiónovci, enkratité, nikolaité...). Jeho „*Patero knih proti herezím*“ bylo vydáno kolem roku 180,

¹²³ pozn.: vše je uvedeno v Kánonu I. Všeobecného sněmu, konkrétně jde o Apoštolské pravidlo č. 7. Apoštolské pravidlo č. 69 se týkalo např. povinného půstu před křesťanskou Paschou, kdy půst se vztahoval nejen na biskupy, kněze či jáhny, ale i na žalmistu, kantora a zpěváka. Tyto vzájemné disputace potvrzují, že raná církev Velikonoce skutečně slavila a připravovala se na ně,

¹²⁴ AUGUSTIN. *Katechetické spisy* (pozn.: byl sepsán kolem roku 400 po Kr.),

¹²⁵ *tamtéž*, str. 9.

8 SHRnutí

Kristovo dílo budeme jednou vnímat jako ucelené a celistvé. Od samého stvoření přes historii vyvoleného Božího národa až k univerzální spáse pro všechny skrze Krista a dále směrem k parusii. Dáme si do souvislostí dílo stvoření, tragédii hříchu, padlý svět i dílo vykopení. Tomáš Špidlík uvádí, že samotná Kristova církev je těsně spjata s lidstvem a jeho dějinami. Dnešní svět potřebuje obnovit, přeměnit, zažít novou Paschu. Církev se vždy uskutečňuje v konkrétních dějinách, a pokud hodláme hlouběji chápat Boží pravdu, je to podmíněno poznáním dějin těchto národů.¹²⁶

Biblická víra se vztahuje na skutečné události, Bůh vstupuje do reálných dějin spásy. Historie proto nutně patří ke křesťanské víře a také pro Izrael byla vždy velmi důležitá, dá se říci, že byla jeho existencionálním elementem. Při výkladu biblické události, při exegezi či správné interpretaci textu a hledání nejrůznějších souvislostí je nutno dbát na obsah a jednotu celého Písma. Živá tradice a analogie víry je zde nepostradatelná. Plnost smyslu velikonočního tajemství můžeme vidět v celkovém kontextu biblických událostí, jak jsou zachyceny ve Starém a Novém zákoně: *„Tato plnost smyslu zakládá mezi Novým a Starým zákonem trojí vztah: kontinuity, diskontinuity a pokroku.“*¹²⁷

Při analogické četbě či vyhledávání analogií mezi oběma velikonočními příběhy tento vztah potvrzují i dokumenty II. vatikánského koncilu, konkrétně konstituce *„Dei verbum“*¹²⁸: *„Plán spásy ve Starém zákoně byl zaměřen především k tomu, aby připravoval, prorocky ohlašoval a různými předobrazy naznačoval příchod Krista, vykupitele světa, a příchod mesiášského království“* (Lk 24,44; J 5,39; 1P 1,10; 1Kor 10,11).

Texty Starého a Nového zákona vykazují na mnoha místech kontinuitu a jinde zase určité napětí, diskontinuitu, tak, jak jsem již popsala v jednotlivých kapitolách. Samozřejmě, že Boží jednání směřuje k plnosti zjevení. Při četbě o událostech židovských Velikonoc vnímáme předobrazy Krista, ale i odlišnost. Přesto Nový zákon jsme schopni cele pochopit a přijat až ve světle Starého zákona. Mezi řádky v Písmech Starého testamentu nacházíme eschatologické prvky ukazující na Krista: *„Zejména pak při studiu velkých starozákonních témat a jejich pokračování v Novém zákoně si uvědomujeme působivou symbiózu, která*

---

¹²⁶ ŠPIDLÍK, RUPNIK. *Nové cesty pastorální teologie: krása jako východisko*, str. 63,

¹²⁷ Papežská biblická komise. *Židovský národ a jeho svatá Písma v křesťanské Bibli*, str. 105,

¹²⁸ *Dokumenty II. vatikánského koncilu* (DV kp. 4, čl. 15), str. 117.

*spojuje obě části křesťanské Bible a zároveň překvapivou silu duchovních svazků, které spojují Kristovu církev s židovským národem.*¹²⁹

Poněvadž jsem předpokládala, že na základě zmíněného dialektického vztahu mezi Starou a Novou smlouvou by mohl existovat též vztah mezi starozákonní Paschou a křesťanskými Velikonocemi, snažila jsem se vyhledat alespoň některé pro mne podstatné analogie či společné rysy a znaky obou událostí. Každopádně dvojí příběh Velikonoc lze zařadit do tajemného Božího plánu spásy, který vrcholí v Kristu a uskutečnil se v průběhu času.

Pustila jsem se do tzv. dvojího čtení či *новоčtení*, o kterém hovořil také již sv. Augustin a nyní jej citují i důležité dokumenty: „*Bůh, který inspiroval knihy obojího Zákona a je jejich původcem, moudře ustanovil, aby byl Nový zákon ukryt ve Starém a Starý aby byl zjevný v Novém.*“¹³⁰

Nevím, zda moje práce nějak přispěje k odstranění vzájemných předsudků, které se nahromadily v dobách odcizení křesťanství od judaismu, nebo k novému ucelenějšímu pohledu na interpretaci velikonočního tajemství, či povede alespoň k zamyšlení. Cílem dialogu není obrátit člověka od jeho víry a přivést jej násilím k té své. Záměrem dialogu není ani usilovat o smíření na základě nějakého teologického kompromisu, ani sjednotit obě víry. Z mé strany šlo spíše o hledání hlubšího pochopení velikonočního tajemství a snahu porozumět i odlišnostem. Vodítkem a povzbuzením mi byla např. publikace Alžběty Drexlerové¹³¹, z níž svítá naděje, že úsilí vzájemného dialogu není zbytečné, ale má svůj cíl. Samotné sjednocení může uskutečnit pouze Bůh sám ve svém čase – to není v silách člověka. Nelze přehlédnout ani stále velkou překážku, která se rozvinula kolem učení o Ježíši Kristu a odlišnost v tom, že judaismus všeobecně nepřijímá a odmítá dodnes christologický faktor, tedy Ježíšovo mesiánství.

---

¹²⁹ Papežská biblická komise. *Židovský národ a jeho svatá Písma v křesťanské Bibli*, str. 141-142,

¹³⁰ *Dokumenty II. vatikánského koncilu* (DV kp. 4, čl. 16), str. 118,

¹³¹ DREXLEROVÁ. *Jákob a Ezau na cestě k smíření: dějiny židovsko-křesťanských vztahů.*

ZÁVĚR

Velikonoce zůstávají společným tématem jak Židů, tak i křesťanů. I když je Boží zjevení vždy jedinečné a odehrává se v konkrétní historické etapě, může se v mnohém zdát četba zdánlivě odlišných příběhů četbou analogickou. Celá starozákonní ekonomie spásy se pohybuje směrem ke Kristu. Zejména ústřední a velká událost exodu z Egypta i samotná tradice židovské Paschy může nacházet pokračování a naplnění v Nové smlouvě. Tato působivá symbióza přináší do naší víry novou inspiraci a umožňuje nám vnímat křesťanské Velikonoce i celý příběh Krista daleko plněji, v celém jeho kontextu. Inspirace pro křesťany se tak může stát dějem, který začíná již ve starověkém Izraeli.

Podle významných interpretů a teologů, které jsem ve své práci citovala, je Kristova církev spojena historicky i skrze našeho Spasitele s izraelským národem. Ti, kdo milují Krista, nemohou jej vnímat bez jeho židovské identity a oddělovat jej od jeho etnika či prostředí, ve kterém se jakožto člověk narodil. Proto jsem využívala exegetickou literaturu z obou tradic, i když vodítkem mi byla Bible a některé dokumenty II. vatikánského koncilu či Papežské biblické komise. Sám Ježíš potvrdil, že spása k nám přišla od Židů (J 4,22). Až následně se rozšířila do ostatních národů. Nová smlouva, zpečetěna krví Krista, převyšuje samozřejmě smlouvu sinajskou, neboť teprve zákon svatého Ducha nám přináší život a vysvobození (Řím 8,2).

Studium uvedené literatury mne přivedlo k závěru, že židovská četba Bible je četbou analogickou k četbě křesťanské a že se z židovské exegeze také lze mnohému naučit. Již Origenés prosazoval vnitřní jednotu židovských a křesťanských Písem a tato jednotu byla pro něj i jistou interpretační zásadou.

Pravdou zůstává, že jsem se ve své práci více zaměřila na židovskou Paschu a zabývala se podrobně jejím původem, neboť Kristovu *Poslední večeři*, odsouzení, ukřižování, smrt a vzkříšení lze historicky zařadit právě do doby jejích oslav v židovském prostředí (pravděpodobně kolem roku 30-33 po Kr.). Také jsem předpokládala, že důvody ke slavení křesťanských Velikonoc jsou nám víceméně známy. Hledala jsem odpovědi na otázky historické, ale i teologické a exegetické. Ať to byl „*hod velikonočního beránka*“ či slavnost „*nekvašených chlebů*“, nacházela jsem paralely a možné souvislosti. Moje heuristické snažení a úsilí bylo zpočátku založeno na intuici a nalézání různých typů podobností a souvislostí vhodných pro srovnání dvojích Velikonoc, které jsou zdánlivě naprosto neidentické. Snažila

jsem se získat, shromáždit a vytrít co možná nejvíce historických i teologických informací. Pokud mám vyvodit závěr pro své analogické zkoumání, tak tato pomocná metoda mne opravdu vedla k hlubšímu porozumění dvojí velikonoční tradici, jejíž podoba sice není identická, ale jedny Velikonoce směřují k těm druhým. Analogie se mi jeví jako metoda, která může člověku dopomoci k hlubší orientaci, tedy metoda nezbytná pro lidské chápání a usuzování.

Vyzvedla jsem též některé společné symboly velikonočních svátků, ty, které se mi zdály být vhodné k porovnání a analýze. Velmi působivá se mi jeví v současné židovské tradici např. tzv. *sederová večeře*, se svojí symbolikou jídel. Určitě by se dala využít při velikonoční katechezi s dětmi. Porovnála jsem roli dvou ústředních postav židovské i křesťanské Paschy a vyvodila svůj úsudek. Vždy mne zajímala historie apoštolské doby prvního století, kterou ve své práci též zmiňuji, jevila se mi velmi dramatická a poutavá, nejen vzhledem k velké expanzi křesťanské víry, ale především proto, že se zde odvíjel celý Ježíšův příběh. Zkoumání analogie, souvztažnosti židovské Paschy a křesťanských Velikonoc mne přeneslo zpět do doby, která se později stala milníkem dějin a zlomovou událostí, počátkem křesťanského letopočtu. V současné tradici vnímáme Boží hod velikonoční jako součást oslav velikonočního třídní (od *Velkého pátku*, přes *Bílou sobotu* až po *Neděli zmrtvýchvstání*) a často si neuvědomujeme dějinnou návaznost a napojení na Paschu židovskou, Ježíšovu. Té jsem se snažila více porozumět, především jejímu vývoji, neboť jsou s ní spojeny veliké Boží skutky doby starověku.

Mnohé vyspělé civilizace světa dnes pokládají znalost Bible či biblických událostí za součást vzdělání a též uchování duchovních hodnot a ideálů. V neposlední řadě se stále lidé zamýšlí nad smyslem své existence a úkolem nás křesťanů je vydávat jim co nejpravdivější svědectví, které by mělo být kompletní a ucelené. I když je analogické odůvodňování nedostatečné a existuje zde jak shoda, tak i odlišnost či přesah, určitě může pomoci naší orientaci na poli víry a hledání pravdy.

BIBLIOGRAFIE

Prameny

- [1]. *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona*. Český ekumenický překlad. 1. vyd. Praha: Česká biblická společnost, 1993, 1290 s.
- [2]. *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. 1. vyd. Praha: Zvon, 1995, 603 s.
- [3]. Papežská biblická komise. *Výklad bible v církvi: dokument Papežské biblické komise z 15. dubna 1993*. 1. vyd. Praha: Zvon, 1996, 109 s.
- [4]. Papežská biblická komise. *Židovský národ a jeho svatá Písma v křesťanské Bibli*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2004, 146 s.

Literatura

- [1]. *Atlas univerzálních dějin Židovského národa od časů biblických praotců do současnosti*. 1. vyd. Praha: Victoria Publishing, 1995, 299 s.
- [2]. AUGUSTIN. *Katechetické spisy*. Vyd. 1. Praha: Krystal OP, 2005, 176 s.
- [3]. BIČ, Miloš a Petr POKORNÝ. *Co nevíš o Bibli: úvod do studia Starého a Nového zákona*. 1. vyd. Praha: Česká biblická společnost, 1997, 173 s.
- [4]. BIČ, Miloš. *Výklady ke Starému zákonu: Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium*. 1. vyd. Praha: Kalich, 1991, 600 s.
- [5]. DIVECKÝ, Jan. *Příběhy Tóry: patnáct biblických zamyšlení*. 1. vyd. Praha: P3K, 2005, 142 s.
- [6]. DIVECKÝ, Jan. *Židovské svátky*. Praha: P3K, 2005, 75 s.
- [7]. DOHMEN, Christoph a Günter STEMBERGER. *Hermeneutika židovské Bible a Starého zákona*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2007, 203 s.
- [8]. DREXLEROVÁ, Alžběta. *Jákoab a Ezau na cestě k smíření: dějiny židovsko-křesťanských vztahů*. 1. vyd. Olomouc: Judaika, 2009, 180 s.
- [9]. GROSSI, Vittorino a Paolo SINISCALCO. *Křesťanský život v prvních staletích*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1995, 237 s.

- [10]. *Hermeneutika židovské Bible*. Překlad Štěpán Zbytovský. Praha: Vyšehrad, 2007. 288 s.
- [11]. JOHNSON, Paul. *Dějiny židovského národa*. Překlad Věra a Jan Lamperovi. Praha: Panorama, 1995 591 s.
- [12]. KUNETKA, František. *Budeš se radovat před Hospodinem, svým Bohem: židovský rok a jeho svátky*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1994, 78 s.
- [13]. KUNETKA, František. *Slavnost našeho vykoupení: nástin liturgické teologie*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997, 110 s.
- [14]. KUNETKA, František. *Úvod do liturgie svátostí*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, 351 s.
- [15]. LAU, Jisra'el Me'ir. *Praktický judaismus*. Překlad Jiří Blažek. Praha: P3K, 2012, 363 s.
- [16]. LEIBOWITZ, Ješajahu. *Úvahy nad Tórou*. 1. vyd. Překlad Leo Pavlát. Praha: P3K, 2011, 189 s.
- [17]. LÉON-DUFOUR, Xavier. *Slovník biblické teologie*. 2. vyd. Praha: Academia, 2003, 658 s.
- [18]. LURKER, Manfred. *Slovník biblických obrazů a symbolů*. 1. vyd. Překlad Růžena Dostálová. Praha: Vyšehrad, 1999, 365 s.
- [19]. NEWMAN, Ja'akov a Gavri'el SIVAN. *Judaismus od A do Z: slovník pojmů a termínů*. 1. vyd. Překlad Markéta Zbavitelová, Dušan Zbavitel, Praha: Sefer, 1992, 285 s.
- [20]. *Nový biblický slovník*. Editor J. Douglas. Překlad Alena Koželuhová. Praha: Návrat domů, 1996, 1243 s.
- [21]. PAVLÁT, Leo. *Židé – dějiny a kultura*. 4. vyd. Praha: Židovské muzeum, 2007, 160 s.
- [22]. PETROSILLO, Piero. *Křesťanství od A do Z*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998, 239 s.
- [23]. POKORNÝ, Petr. *Literární a teologický úvod do Nového zákona: úvod do studia Starého a Nového zákona*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1993, 333 s.
- [24]. POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Hermeneutika mysteria*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, 242 s.
- [25]. POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Jako v nebi, tak i na zemi*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, 589 s.

- [26]. POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Ježíš Kristus – Pravda dějin: trojiční a christocentrická teologie dějin*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009, 134 s.
- [27]. PRUDKÝ, Martin. *Co by měl každý vědět o židovství*. 1. vyd. Praha: Kalich, 2000, 201 s.
- [28]. RATZINGER, Josef-Benedikt XVI. *Ježíš Nazaretský I*. 1. vyd. Brno: Barrister, 2007. 400 s.
- [29]. RATZINGER, Josef-Benedikt XVI. *Ježíš Nazaretský II*. 1. vyd. Brno: Barrister, 2011. 320 s.
- [30]. RENDTORFF, Rolf. *Hebrejská bible a dějiny: úvod do starozákonní literatury*. 3. vyd. Praha: Vyšehrad, 2003, 373 s.
- [31]. SHAHAK, Israel. *Historie a náboženství Židů: tíha tří tisíc let [předsudků, pokrytectví a náboženské nesnášenlivosti]*. Překlad Zdeněk Strnad. Olomouc: Votobia, 2005, 148 s.
- [32]. SPIEGEL, Paul. *Kdo jsou Židé?*. 1. vyd. Brno: Barrister, 2007. 232 s.
- [33]. ŠPIDLÍK, Tomáš a Marko Ivan RUPNIK. *Nové cesty pastorální teologie: krása jako východisko*. 1. vyd. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008, 656 s.

Obrazová dokumentace

- [1]. LASSUS, Jean. *Raně křesťanské a byzantské umění*. 1. vyd. Praha: Artia, 1971, 196 s.
- [2]. MANCINELLI, Fabrizio. *Catacombs and basilicas: the early Christians in Rome*. New York: Distributed by Harper, c1981, 63 p.
- [3]. TÉZÉ, Jean-Marie. *Zjevení Krista ve třinácti staletích křesťanského umění*. Vyd. 1. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2007, 223 s.

PŘÍLOHY

- [P1]. Chronologický přehled
- [P2]. Královský Dobrý pastýř
- [P3]. Kříž, hvězdy a tetramorf
- [P4]. Vítězný oblouk a apsida
- [P5]. Kristus v majestátu, apoštolové, mučedníci
- [P6]. Výjev Traditio Legis – Předání zákona
- [P7]. Jonáš svržený do moře
- [P8]. Příběh Jonášův
- [P9]. Křesťanské sarkofágy
- [P10]. Vinná réva
- [P11]. Ryba a koš

Příloha 1 Chronologický přehled

před Kr.	19. – 17. stol.	Doba praotců, Abrahama, Izáka a Jákoba.
	17. stol.	Josef v Egyptě.
	13. stol.	Egypt; vláda Ramesse II. (1290 – 1224); 19. dynastie Nové říše.
	kolem r. 1260 – 1224	Pravděpodobná doba exodu z Egypta.
	r. 1200	Jozue slaví hod beránka před Jerichem (Joz 5,10-12).
	kolem r. 1025	Počátek království; pomazání Saula za krále.
	kolem r. 1000	Sjednocené království; král David a kult centralizován do Jeruzaléma.
	r. 960 – 940	Šalomoun – stavba chrámu; slaví se 3 poutní svátky (2Pa 8,13), i Pesach.
	r. 933	Rozdělené království; sever – Izrael, jih – Judea.
	r. 875 – 853	Severní Izrael – vláda Achaba a Jezábel. Prorok Eliáš.
	r. 722 – 721	Asyrská expanze. Dobyť severní Izrael. Exodus 27290 Židů. Zánik 10 izraelských kmenů.
	r. 716 – 687	Vláda krále Chizkiáše – Judsko. Sancheríb obléhá Jeruzalém (2Pa 30,26). Hod beránka asi r. 701 (očista kultu).
	r. 640 – 609	Náboženská reforma za krále Jóšijáše (2Kr 23). Velekněz Chilkijáš, reformy r. 622 – 621.
	r. 597	Babylonská invaze. Král Nebúkadnesar. Zánik Judeje. První deportace. Prorok Jeremiáš.
	r. 587 – 586	Zničení Jeruzalémského chrámu. Druhá deportace. Ezechiel v zajetí. Pascha rodinnou oslavou.
	r. 538	Perský král Kýros vydává edikt. Doba návratu.
	r. 520 – 515	Obnova chrámu v Jeruzalémě. Oslava hodu beránka (Ezd 6,19; Ez 45,21).
	r. 333 – 332	Invaze Řeků. Alexandr Makedonský.
	od r. 312	Vláda Seleukovců.
	r. 167	Vzpouřa Makabejských – kult Dia Olympského v Jeruzalémě.
r. 164	Juda Makabejský – posvěcení chrámu.	
kolem r. 165	Ptolemaios II. nařizuje překlad SZ do řečtiny.	
r. 7	Pravděpodobná doba narození Ježíše za vlády Heroda Velikého.	
r. 4 př. Kr. – 39 po Kr.	Vládne Herodes Antipas.	
po Kr.	r. 26 - 36	Pontius Pilatus prokurátorem.
	r. 30 - 33	Pravděpodobná doba ukřižování Ježíše Krista.

Příloha 2 Královský Dobrý pastýř

(Ravenna : Mauzoleum Gally Placidie / 5. století)

Příloha 3 Kříž, hvězdy a tetramorf

(Ravenna : Mauzoleum Gally Placidie / 5. století)

Příloha 4 Vítězný oblouk a apsida

(Ravenna : Bazilika Sant` Apollinare in Classe / 6. století)

Příloha 5 Kristus v majestátu, apoštolové, mučedníci

(Řím : Katakomy Petrovy a Marcellinovy / konec 4. století)

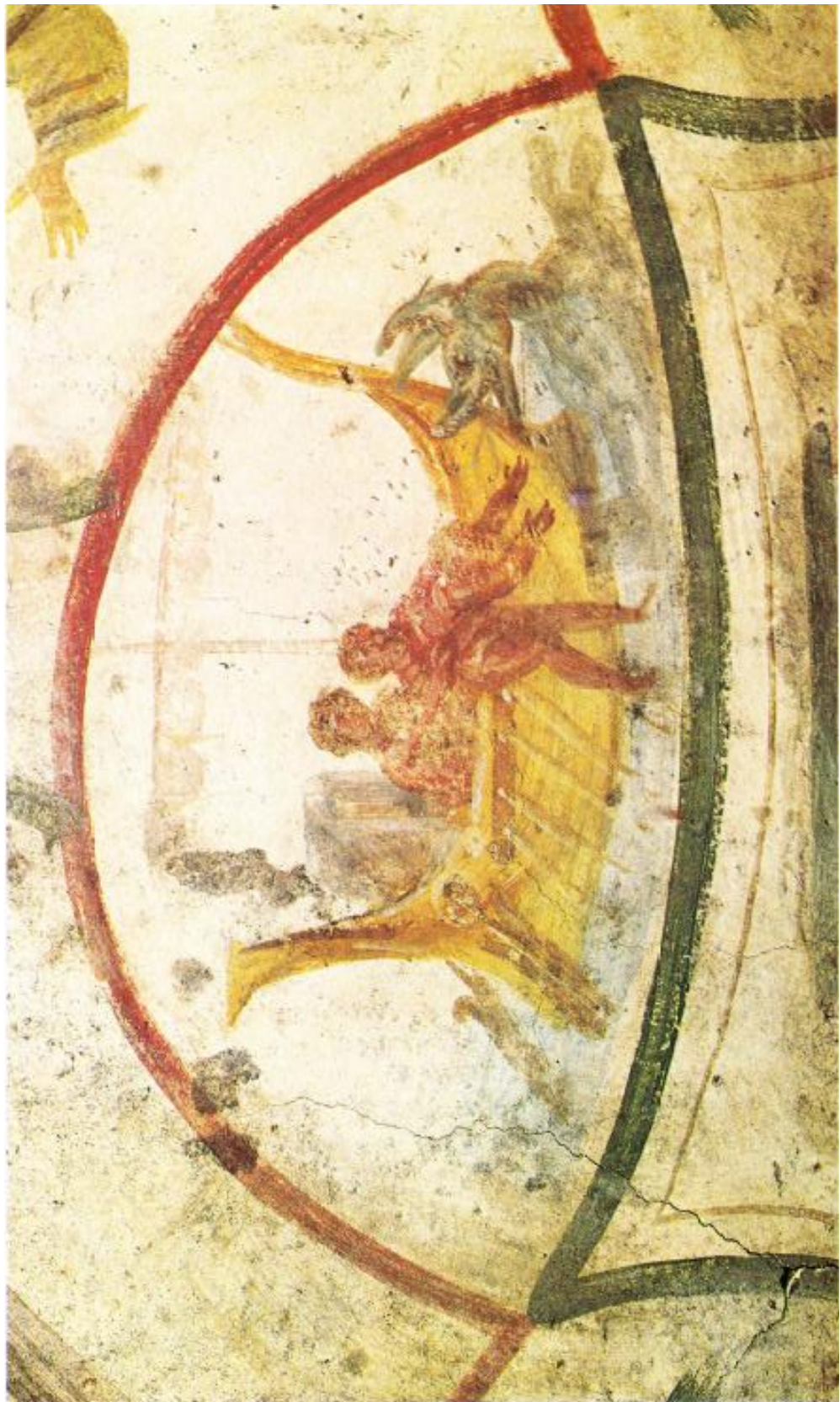
Příloha 6 Výjev Traditio Legis – Předání zákona

(Řím : Mauzoleum Santa Constanza / 4. století)

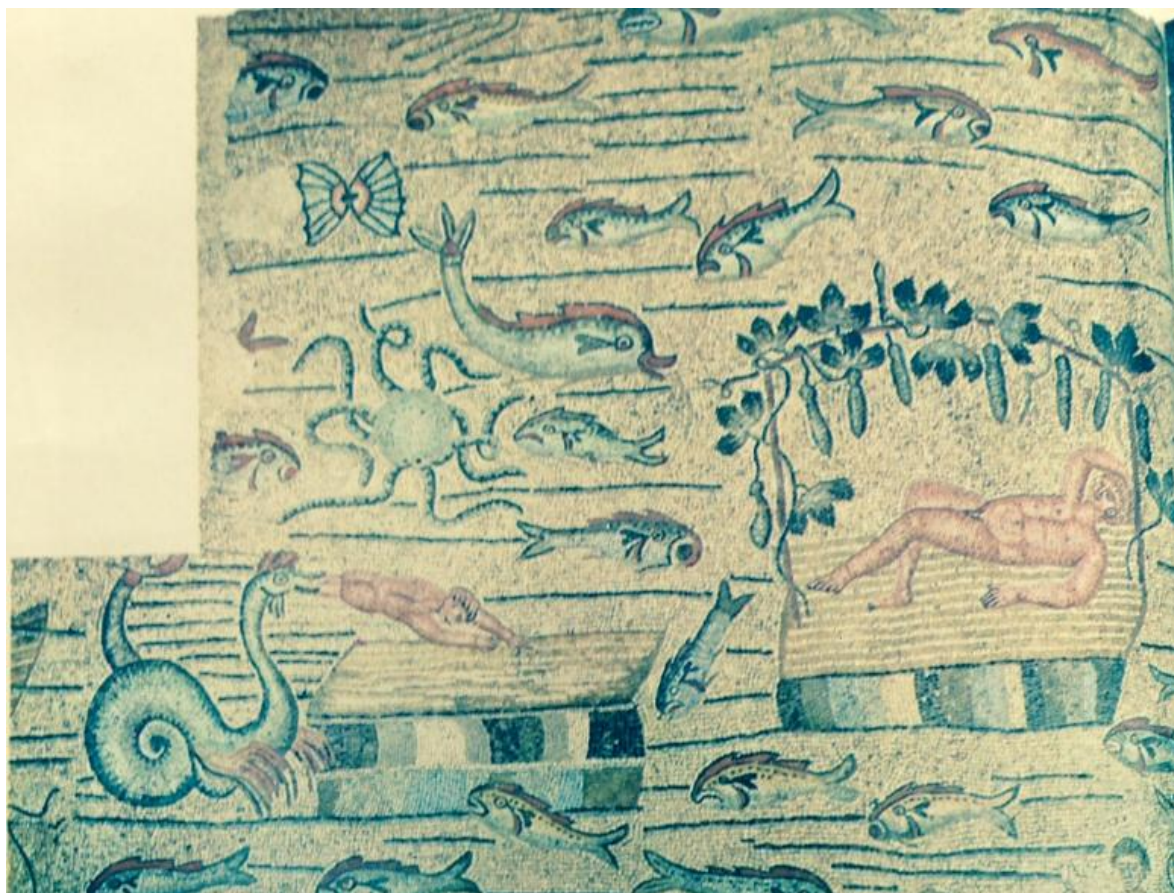

Příloha 7 Jonáš svržený do moře

(Řím : Katakomy Petrovy a Marcellinovy / 4. století)

Příloha 8 Příběh Jonášův

(Aquileia : Bazilika Santa Maria Assunta / 4. století)

Příloha 9 Křesťanské sarkofágy

Příloha 10 Vinná réva

(Řím : Mauzoleum Sv. Konstantýna / 4. století)

Příloha 11 Ryba a koš

(Řím : Katakomy sv. Priscilly / 4. století)